

SZENT PÁL AKADÉMIA

Reformácia na Spiši

Diplomová práca

Diplomant:
Konzultant:

Minárik Peter
Kulcsár Árpád

Budapešť 2007

Obsah

Úvod	3
1. Predreformačné vplyvy na Spiši	6
1.1. Spoločenské pomery	6
1.2. Poľský záloh	8
1.3. Husitské vplyvy	10
1.4. Renesancia a humanizmus	11
1.5. Politická situácia a jej vplyv na Spiš	12
1.6. Spory o právo skladu	13
1.7. Vynález tlačiarne	14
1.8. Duchovno-morálny úpadok	15
2. Nástup reformácie	17
2.1. Spišská Belá	21
2.2. Spišská Nová Ves	21
2.3. Švábovce	22
2.4. Tvarožná	22
2.5. Jánovce	22
2.6. Krížová Ves	23
2.7. Vrbov	23
2.8. Stráže	24
2.9. Huncovce	24
2.10. Matejovce	25
2.11. Poprad	25
2.12. Spišská Sobota	26
2.13. Veľká	26
2.14. Kežmarok	27
2.15. Lučivná	28
2.16. Levoča	28
3. Osobnosti prvej generácie reformátorov na Spiši	33
3.1. Ján Henckel	33
3.2. Andrej Fischer	37
3.3. Juraj Leudischer	53
Záver	56
Použitá literatúra	58
Prílohy	62

Úvod

V mieste, kde bývam je taká verejná mienka, že táto oblasť vždy bola a bude pod tradičným katolicizmom, že rodičia, starí rodičia aj ich rodičia boli vždy katolíckmi, a tak to má aj ostať držiac sa hesla: „Dedičstvo otcov, zachovaj nám Pane,“ v presvedčení, že toto sú hodnoty, ktoré treba nasledovať. Aj ja sám som zastával tento názor, preto je dobré nazrieť do minulosti, vystúpiť z predsudkov a domnelých predstáv a pozrieť sa, aká je historická pravda.

Slovenská história bola často spolitizovaná, čo vyvoláva nedôveru a nezáujem vo verejnosti. Slováci nemali vlastný štát, žili v mnohonárodnostnom Uhorsku, teda aj ich dejiny sú súčasťou mnohonárodnej histórie.

Výpovede o dejinách, odborné pramene, kroniky zostávajú často nepovšimnuté a bez záujmu. Stredoveké kroniky sú napísané po latinsky a nemecky, čo je pre slovenského čitateľa neprístupné, a to aj vtedy, ak sú uložené v slovenských archívoch.

Preto sa chceme v tejto diplomovej práci zamerať práve na tú skutočnosť, že aj na týchto miestach, v tejto oblasti Spiša bolo šírené evanjelium, ktoré sa dotýkalo ľudí a premieňalo ich zmýšľanie a osudy. Pre šírenie evanjelia je dôležité odkryť pre verejnosť také historické udalosti, ktoré ukazujú, ako sa zaslúbenia evanjelia premietli do životov tu žijúcich ľudí, ako šírili živú vieru. Aj pre dnešnú generáciu existuje odkaz, že naši otcovia sa neuspokojili s náboženskými tradíciami, ale hľadali duchovný život a pravdu v Božom Slove a v jeho nasledovaní.

Z kresťanskej histórie na Spiši som si vybral pre diplomovú prácu práve obdobie prvej polovice šesnásteho storočia, pre pochopenie tak veľkého posunu myslenia a premeny spoločnosti, čo môžeme pochopiť a vysvetliť len mocou evanjelia, keď nájde prijatie v srdciach ľudí.

Žijem v zbore, v ktorom sa snažíme na Spiši osloviť evanjeliom práve tieto mestá a uvedomujem si, že sú celé oblasti, prázdne miesta na mape, kde nie sú žiadni znovuzrodení ľudia, dokonca ani evanjelikálne zbory. Takže aj pre mňa osobne je povzbudením nachádzať v histórii Spiša priekopníkov viery, ľudí, ktorí sa už v minulosti modlili na týchto miestach. Zároveň poznanie minulosti otvára rozhľad a duchovný vhľad v kontinuite času pre úspešnejšiu službu evanjeliu pre našu generáciu.

Jadro tejto práce chcem sústrediť na konkrétnych ľuďoch, ktorí v oblasti Spiša šírili biblické pravdy, poukázať na ich zápasy, nezdary aj úspechy. Rozsah nemá pokryť všetky udalosti v priebehu histórie reformácie, ale z konkrétne získaných materiálov chceme poukázať na boj viery jednotlivcov a ich vplyv na celú oblasť.

V práci vychádzame výlučne zo slovenských dostupných zdrojov odbornej literatúry. Hlavným zdrojom autentických udalostí je slovenský preklad Sperfoglovej kroniky od Júliusa Sopku. Sperfogel bol kronikárom žijúcim v Levoči, kde od roku 1514 až do svojej smrti v roku 1537 zaznamenával udalosti a dianie svojej doby. Ďalšie použité odborné pramene pochádzajú od súčasných historikov zaoberajúcich sa danou problematikou.

V prvej časti sa pozrieme na predreformačné vplyvy, ktoré umožnili nástup reformácie. Oboznámime sa s oblasťou Spiša, jej vývojom a organizačnou štruktúrou.

Začiatkom 14. storočia Spiš osídlili nemeckí kolonisti. Oni boli od začiatku nositeľmi reformačných myšlienok, ktoré tu prinášali remeselníci, kupci, ale aj študenti študujúci na zahraničných univerzitách.

Objasníme si rozčlenenie spišských miest dôsledkom zálohu kráľom Žigmundom poľskému kráľovi. Výhody aj nevýhody zálohovaných miest, situáciu ostatných spišských miest a ich ďalšie zoskupenia.

Spomenieme aj husitské vplyvy, renesanciu a humanizmus, vplyv politickej situácie, medzimestské spory aj vynález tlačiarne a dôsledky duchovno-morálneho úpadku na vývin ďalších udalostí.

V druhej časti si pozrieme priebeh reformácie na Spiši z dostupných informácií, kde sa zameriame na prvé zmienky ohlasov prebudenia a ich hlásateľov. Zameriame sa na šesťnásť spišských miest a obcí, na ktorých poukážeme spôsob a šírenie obrátenia sa ľudí k pravdám evanjelia. Pozrieme sa ako na najväčšie mestá Spiša: Levoču a Kežmarok, tak aj na poddanské dediny ako Lučivná a Jánovce. Nebudeme ich sledovať časovo chronologicky k prebiehajúcej reformácii, len ich vnútorný význam. Informácie o obciach sú v literatúre často len útržkovité a archívne podklady nie sú dosiaľ spracované.

V štyridsiatych rokoch 16. storočia sa začali cirkevné zbory, vyznávajúce reformačné názory, oddeľovať od katolíckej cirkvi a formovať si vlastný organizačný poriadok. Budeme sa teda zaoberať šírením počiatočných reformačných myšlienok, úspechmi a zápasmi reformátorov.

V tretej najdôležitejšej časti tejto práce rozoberieme životy troch priekopníkov prvej generácie reformátorov pôsobiacich na Spiši, ktorí mali rozhodujúci vplyv na obrátenie sa a zmenu zmýšľania ľudí všetkých vrstiev vtedajšej spoločnosti.

Cieľom tejto práce nie je obsiahnuť všetkých reformátorov z prvej línie, ale na vzorke nami vybraných podstatných osobností poukázať a odhaliť ich sebavydanosť a priekopnícke nasadenie preevanjelium v neľahkej dobe 16. storočia.

Verím, že aj moja práca bude príspevkom k poznaniu dejinných udalostí, kedy

celý Spiš na viac ako 100 rokov odmietol modloslužbu a obrátil sa k odkazu Biblie. Od tejto práce očakávam, že bude povzbudením pre všetkých prebudených kresťanov, aby vytrvali v zápase viery pre záchranu našej generácie, aby sme vedeli s väčším odhodlaním získať ľudí pre Krista a dosahovať stratených.

Ďakujem všetkým učiteľom Akadémie svätého Pavla, že mi boli nielen učiteľmi, ale aj osobným príkladom nasledovania Pána. Ukázali mi ako žiť vierou, ako chodiť v trpezlivosti aj v milosrdenstve. Ďakujem pracovníkom Štátneho archívu v Levoči, pobočke v Poprade za poskytnutie dostupných materiálov, mojej švagrinej za preklad do maďarského jazyka a predovšetkým mojej rodine za trpezlivosť a porozumenie počas celého diaľkového štúdia.

1. Predreformačné vplyvy na Spiši

1.1. Spoločenské pomery

Po odchode Tatárov, ktorí spôsobili na Spiši veľké straty na životoch a majetkoch, má veľký význam nemecká kolonizácia. Do značne vyľudnenej oblasti Spiša vo viacerých vlnách prúdili v 13. storočí nemeckí kolonisti.

Nastal proces pretvárania dovtedajších dedín, ktoré boli roľnícky zamerané, na samostatné slobodné mestá, nezávislé od zemepánov. Nemeckí kolonisti ako hostia, dostali od panovníkov mnohé výsady, čím sa umožnil slobodný rozvoj obchodu, remesiel, poľnohospodárstva aj kultúry. Tento vplyv udal celkové smerovanie Spiša. Teda z bývalých slovenských hradísk a trhových osád nastal urýchlený mestotvorný proces.¹

Príchodom saských Nemcov do slovenských obcí a ich následným splynutím nastal čulý stavebný a architektonický rozvoj, čím sa vytvorili mestečká. Začali vznikať nové remeslá. Vzniklo ich vyše 50 druhov. Remeselníci pre zvýšenie kvality rozsahu výroby sa organizovali a zakladali cechy. Mestá sa na obranu svojich spoločenských záujmov spájali do zväzov. Tak vznikol v r. 1412, zväz piatich východoslovenských miest: Košíc, Levoče, Bardejova, Prešova a Sabinova pod názvom Pentapolitana.²

Podstatná časť Spiša spadá do Popradskej a Hornádskej kotliny. Severozápadné územie viacmenej medzi Dunajcom a Bialkou pripadlo po r. 1918 Poľsku. V krajinnej štruktúre mali veľkú prevahu lesy. Ešte koncom 19. stor. tvorili 42,2 percenta všetkej pôdy.

Spiš sa stal súčasťou uhorského štátu až v 2. polovici 11. storočia. Na konci vlády Štefana I. (1000-1038) severná hranica Uhorska siahala len po turnianske panstvo. Spišská stolica vznikla na prelome 13. a 14. stor. Spiš bol veľmi zložitý administratívny región.

Stolica X spišských kopijníkov dodnes nemá objasnený pôvod. Nazývala sa aj Malou stolicou alebo Hornou stolicou. Tvorili ju sídla kopijníkov rozložené najmä na západe Hornádskej kotliny. Roku 1802, keď sa spojila so Spišskou stolicou, patrili k nej Abrahámovce, Betlanovce, Filice (súčasť Spišských Tomášoviec), Hôrka s Kišovcami, Sv. Ondrejom a Primovcami, Hozelec, Jánovce s Čenčicami, Komárov, Levkovce (súčasť Vlkovej) a Machalovce.³ Pôvodne ich bolo viac. Proti názoru, že to boli osady

1 Chalupecký, I.: Dejiny Popradu, Košice 1995, ISBN 80-88828-12-0, str. 55

2 Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998, str. 18

3 Žifčák, F.: Spišská šľachta vo svetle súpisov zo 16.-19. storočia, Novoveké dejiny Spiša, III. sekcia,

maďarských strážcov krajinných hraníc, svedčí fakt, že názvy sídel kopijníkov sú slovenské a aj ich osobné mená, ak sa uvádzajú v listinách z 13. stor., sú zväčša slovenské. Kopijníci boli zemanovia a čiastočne podliehali právomoci spišského župana, ináč mali vlastnú samosprávu s podobnou organizáciou ako stolice. Ich sídla netvorili súvislý región. Na čele tohto výsadného územia stál podžupan, centrum bolo do 15. stor. v Spišskom Štvrtku (nepatrilo medzi kopijnícke sídla), neskôr sa sídlo menilo a v roku 1726 sa ustálilo v Betlanovciach. Malá stolica zanikla z podnetu kopijníkov r. 1802 a pripojila sa k Spišskej stolici. Kopijníci sa vzdali svojej samosprávy.⁴

Nemecké obyvateľstvo v Hornádskej a Popradskej kotline vytvorilo v 2. polovici 13. stor. významné výsadné územie s osobitnou správou - Spoločenstvo spišských Sasov.

Spišskí kolonisti dostali dňa 25. augusta 1271 písomne spečatené privilégia kráľom Štefanom, kde mestám udeľuje povinnosti aj práva. Dôležité z nich pre reformáciu boli voľná možnosť slobodne si spomedzi seba zvoliť župana, čiže richtára s právomocou súdiť spory a slobodne voľne si voliť farárov, ktorýchkoľvek chcú pre svoje kostoly. Ďalej mali právo klčovať lesy a premieňať ich na ornú zem, poľovať a chytať ryby, voľne obchodovať, ťažiť rudy a kovy v horách.⁵

Jednotlivé mestá si mohli pozvať za farára takého človeka, ktorý bol buď katolíkom alebo presadzoval reformačné myšlienky. Mestská rada podľa toho, aké boli jej pozície v pomere zastúpenia, vedela prehlasovať a dosadiť žiadaného zástupcu. Na základe udelených slobôd mal farár právo, ponechať si celý desiatok, ktorý inde museli odvádzať biskupom.

Farári si po vzore cechov, aby mohli lepšie uplatňovať a brániť svoje práva voči mestám a hlavne voči spišskému prepoštolu, založili Bratstvo 24 kráľovských farárov. Združovalo farárov bývalej provincie 24 spišských miest. Volili si seniora ako hlavu spoločenstva, mali spoločnú knižnicu, ročne sa schádzali a radili sa o veciach hmotných aj duchovných. Zároveň bratstvo slúžilo aj ako záruka zbožného a čestného života jej členov. Na základe Matriculy Molleriany sú v Bratstve 24 miest uvádzané nasledovné obce: Spišské Podhradie, Spišské Vlchy, Spišská Nová Ves, Levoča, Harichovce, Iliášovce, Spišský Štvrtok, Hrabušice, Švábove, Poprad, Veľká, Spišská Sobota, Mlynica, Veľká Lomnica, Huncovce, Žakovce, Vrbov, Tvarožná, Ruskinovce, Ľubica, Spišská Belá, Odorín, Bystrany a Kurimany.⁶ Ich počet sa menil a aj počas poľského zálohu toto

---

str. 562

4 www.kezmarok.com/História_mesta_Kezmarok/ Stručný pohľad do histórie spišskej stolice, Kováč, D. a kol.

5 Chalupecký, I.: Dejiny Popradu, Košice 1995, ISBN 80-88828-12-0, str. 56

6 Malovcová, B.: Vznik a vývoj evanjelickej a v. cirkevnej správy na Spiši do polovice 20. storočia, Rigorózná práca FKUK, Bratislava 2005, str. 12

cirkevné spojenie pretrvávalo.

V roku 1317, keď Karol Róbert opätovne potvrdil privilégiá spišských Sásov, patrilo k spoločenstvu 43 sídel (vrátane Levoče a Kežmarku, ktoré sa neskôr osamostatnili). V prvej polovici 14. stor. sa počet sídel zmenšil na 24, takže vznikol útvar neskôr nazývaný Provincia XXIV spišských miest.⁷

1.2. Poľský záloh

Ďalší vývoj tohto výsadného územia, ale aj Spišskej stolice zásadne ovplyvnila nasledujúca okolnosť.

Žigmund Luxemburský (1387 – 1437) bojoval vyše 20 rokov o uhorský trón proti pápežským kandidátom, čo ho stálo nemalé prostriedky. Na vojne proti Benátkam v spore o Dalmáciu požiadal Žigmund poľského kráľa Vladislava Jagelovského o 37 000 kóp českých grošov. Do zálohu mu sľúbil Spiš.⁸ V tej dobe prevládal názor katolíckej cirkvi, že úroky sa považovali za úžeru, preto pri pôžičke peňazí sa namiesto úrokov poskytli do zálohu určité majetky, z ktorých výnosy slúžili ako náhrada úrokov. Takúto záložnú listinu podpísal Žigmund v Záhrebe 8. novembra 1412 na zapožičanie peňazí od Vladislava, s platnosťou pokiaľ nevráti hodnotu peňazí v zlate alebo v striebre, vzťahujúc sa s platnosťou na jeho nástupcov.

Do zálohu bolo daných 16 spišských miest. Stará Ľubovňa s Ľubovnianskym hradom, Spišská Belá, Ľubica, Vrbov, Tvarožná, Poprad, Stráže, Spišská Sobota, Veľká, Matejovce, Podolínec, Hniezdne, Ruskinovce, Spišská Nová Ves, Spišské Vlchy a Spišské Podhradie. Územie spomínaných miest ostalo aj po zálohovaní neoddeliteľnou súčasťou Uhorska. Do zálohu z nich boli dané iba všetky dôchodky.⁹

Poľský záloh spišským mestám neuškodil, veď dane museli platiť všetky mestá, či Poľsku alebo Uhorsku. Naopak, toto zvláštne postavenie im viackrát pomohlo počas častých bojov, že nemuseli ubytovávať uhorské vojsko, ani posielat' vlastných ľudí do bojov, čím nemali hospodárske straty, ako ostatné spišské mestá. Udržovali len miestne vojsko pre obranu mesta.

Priazeň z Poľskej strany sa prejavila aj v tom, že boli oslobodení od mýtnych a colných poplatkov pri obchodovaní v Poľsku a Rusku.¹⁰

Zálohované mestá si zachovali výsadné postavenie a združili sa do Provincie XIII

7 www.kezmarok.com/História_mesta_Kezmarok/ Stručný pohľad do histórie Spišskej stolice, Kováč, D. a kol.

8 Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998, str. 18

9 Vojtas, J.: Hrad Stará Ľubovňa, Východoslovenské vydavateľstvo 1969, str. 26

10 Chalupčák, I.: Dejiny Popradu, Košice 1995, ISBN 80-88828-12-0, str. 64

spišských miest. Patrili k nim Ľubica, Poprad, Matejovce, Spišská Sobota, Stráže pod Tatrami, Veľká, Ruskinovce (zaniknutá obec vo vojenskom priestore Javorina), Spišská Belá, Spišská Nová Ves, Spišské Podhradie, Spišské Vlchy, Tvarožná a Vrbov. Zálohované mestá netvorili súvislé územie, ale iba enklávy. Ostali súčasťou Uhorska, čo sa prejavilo aj v tom, že sa zachovala ich príslušnosť k ostrihomskej arcidiecéze. Ich zálohovanie sa v Uhorsku pokladalo za dočasný stav, ale poľská strana sa usilovala definitívne udržať spišské mestá spolu s podolínskym a ľubovnianskym panstvom. Aj tie držala rovnako v zálohu.

Do správy poľského kráľa bola Spišská Nová Ves prevzatá 12. januára 1413. Mesto si spolu s ostatnými dvanástimi mestami myslelo, že tento stav potrvá iba krátku dobu. Lenže, keď ani v roku 1419, teda pri prvom úradnom pokuse kráľa Žigmunda získať späť územie nedošlo k dohode, začali sa niektoré staré rodiny kolonistov sťahovať z mesta. V tom čase bolo v Spišskej Novej Vsi 292 rodín, ktoré mali plné saské právo, to znamená, že boli majiteľmi usadlostí, ku ktorej patrili dom, dvor, hospodárske budovy, záhrada, pozemky a k tomu rôzne práva.¹¹

Uhorským stavom ani panovníkom sa nepodarilo vykúpiť záloh a zálohované bohaté mestá a panstvá sa včlenili do Uhorska až násilnou cestou. Mária Terézia využila oslabenie Poľska za šľachtického povstania v 2. polovici 18. stor. a spišské mestá vojensky obsadila (so súhlasom poľského kráľa Stanislava Augusta). Tento akt bol kodifikovaný pri prvom delení Poľska r. 1772 a podpísaním zmluvy o zrušení zálohu r. 1773.

Mestá Provincie XXIV spišských miest, ktoré neboli zálohované, sa zomkli do Provincie XI spišských miest. Čoskoro však stratili výsadné postavenie a už v 2. polovici 15. storočia sa dostali do poddanskej závislosti od spišského panstva.

Právomoc spišského župana sa do r. 1465 nevzťahovala ani na výsadné banské územie, ktoré vzniklo nemeckou kolonizáciou v doline Hnilca s centrom v Gelnici: Švedlár, Mníšek nad Hornádom, Helemanovce, Prakovce, Nálepko (býv. Vondrišiel), Jaklovce, Margecany, ďalej Smolník, Slovinky, Kropachy a i.

Severné hranice Spišskej stolice, totožné s hranicami Uhorska, sa ustálili až začiatkom 14. stor. Hranice s Liptovom sa v podstate nemenili, na východe v stredoveku neboli stabilné v priestore Vyšného a Nižného Slavkova. V stredoveku bolo správne centrum na Spišskom hrade, od 16. stor. v Levoči, kde v r. 1805 až 1830 postavili stoličný dom. V kresle hlavných županov sa vystriedali členovia troch magnátskych rodov: Zápoľskovci (1464-1527), Turzovci (1531-1636) a Čákyovci (1638-1848).¹²

11 www.mestoSNV.sk/ informácie o meste / história mesta / 15. storočie / SNV v zálohe poľského kráľa
12 www.kezmarok.com/Historia_mesta_Kezmarok/ Stručný pohľad do histórie Spišskej stolice, Kováč, D.

1.3. Husitské vplyvy

Rečová príbuznosť podmieňovala styky Slovákov s českými krajinami. Koncom 14. a začiatkom 15. storočia študovalo okolo 50 študentov zo Slovenska na Karlovej univerzite v Prahe, kde mali možnosť stretnúť sa s Husovým učením. Husove názory sa dostali do východoslovenských miest aj vplyvom obhajoby jeho téz na dišpute, kde bola prítomná aj delegácia z Košíc. Cez študentov boli ovplyvnení Husovými názormi všetky národnosti Uhorska.

Taktiež z krakovskej univerzity, kde študovalo veľa Slovákov, sa na Slovensko šírili reformné myšlienky. Bola tu aj teologická fakulta, kde už v roku 1404 pôsobili dvaja inkvizítori proti herézii z Prahy a od roku 1409 musel každý študent pri imatrikulácii odprisahať, že nepatrí pod kacírstvo, z čoho vidieť veľkosť vplyvu. Od roku 1400 po rok 1525 tu študovalo 2 105 žiakov zo Slovenska.

Ostali zachované aj niektoré písomné pamiatky z tohoto obdobia ako dôkaz vplyvu: Rukopis traktátu List husitom "Epistola ad Hussitas" od Štefana z Dolan na Morave, r. 1418 odkázaný Mikulášom Czipserom farárovi Augustinovi vo Vrbove. Podobne aj kežmarským kaplánom Gašparom Lamprechtom odpísané dielo mag. Jána Milíča "Sermones de tempore" z roku 1433. Ďalší rukopis z rokov 1427-1440 odpisy Jána Gegenfleischa, darované kostolu P. Márie v Sp. Novej Vsi bakalárom Tomášom. Obsahuje eucharistický traktát-prednášky profesora teológie Stanislava zo Znojma (teraz je v Batthyáneu v Albe Julii v Rumunsku, Sign. I. 160 a Sign. II. 63).¹³

Husitské výpravy sa viackrát prehnali cez Spiš a boli viac plienením ako prínosom nových myšlienok. Napríklad 1. apríla 1431 pod vedením Poliaka Dobka Puchalu vypálili Levoču a vzali veľkú korisť. Následne v roku 1433 pritiahli cez Poľsko do Kežmarku, ktorý obsadili a do dvoch týždňov stihli na Spiši vypáliť a vyplieniť kláštory v Spišskom Štiavniku, ďalej mestá a obce: Ruskinovce, Spišskú Novú Ves, Smižany, Matejovce, Huncovce, Tvarožnú, Spišskú Teplicu. Odvliekli spišského prepošta Juraja aj členov kežmarskej mestskej rady.¹⁴

Najviac boli poškodené tri spišské mestá, a to Tvarožná, Ruskinovce a Matejovce. V daňových spisoch sa o Tvarožnej uvádza, že bola natolko zničená husitskými spanilými jezdami, že niekoľko rokov bola neobývaná a ešte aj v 17. storočí mala zníženú pozemkovú daň. Z toho sa dá predpokladať naozaj značný dopad bojov na spišské

---

a kol.

¹³ Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998, str. 20

¹⁴ Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998, str. 22

mestá.¹⁵

Po prehraných husitských vojnách sa stali bývalí husitskí bojovníci najvyhl'adávanějšími žoldnieri. Z nich vznikli vojská Jána Jiskru z Brandýsa. V roku 1440 prišli na východné Slovensko, obsadili Levoču, Bardejov a Košice. Nazývali sa „bratříkmi“, väčšinou mali český a moravský pôvod. Často nedostávali žold, sami sa starali o seba podľa vzoru husitov, mali svojich kňazov a pôsobili hlavne na ľudí z dedín. Rabovali kláštory, zmocňovali sa hradov a budovali si poľné opevnenia a posádky na kontrolu krajiny. Veselý spomína dokument, keď do Ríma v roku 1449 prišla správa: „V horných častiach nášho kráľovstva zavádzajú zbojníci Češi husitské kacírstvo, takže na Spiši a v Šariši je už viac kostolov, kde sa prijíma pod obojím.“¹⁶

V roku 1459 boli exkomunikovaní dvaja kanonici zo Spišskej Kapituly, ktorí odišli do tábora bratříkov.¹⁷ Jiskrovská vojenská činnosť prispela na Slovensku k oslabeniu katolicizmu.¹⁸

1.4. Renesancia a humanizmus

Pokiaľ na zmenu myslenia u jednoduchých ľudí zapôsobilo husitské hnutie, na horné vrstvy mal silný vplyv humanizmus a renesancia. Začiatkom 15. storočia vplyvom z Talianska začal záujem o antiku a obnovenie vzdelanosti v spoločnosti, snahou zvýšiť rozvoj ľudskej osobnosti. Bola to reakcia na asketický stredovek. Toto nové zobudenie k radosti zo života, snaha objavovať nové so snahou harmonického rozvoja bolo pomenované renesanciou. Bolo to nové myslenie ako opozícia oproti feudalizmu, rozvoj vedy oproti cirkevnej stagnácii a dogmatizmu. Autoritou cirkvi otriasli humanistické myšlienky požadujúce podrobiť všetky náboženské dogmy kritike rozumu.

Šírenie humanizmu sa rozšírilo cez univerzitných učiteľov a postupne si podmanilo všetky významné vysoké školy. Najviac sa dotýkalo aristokratov a ich myšlienky sa presadzovali aj u cirkevných hodnostárov, čo napomáhalo k otvorenosti pre reformáciu. Celkovo všestranné pretvorenie myslenia a literatúry vplyvom renesancie sa dalo chápať aj v zhode s cirkvou, ale dalo sa postaviť aj tvrdo proti nej a proti pápežstvu.

Najväčší význam zaznamenal Erasmus Rotherdamský, ktorý vydal vedeckým

15 Chalupecký, I.: 700 ročná Tvarožná, Tvarožná 1971, str. 8

16 Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998, str. 23

17 Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998, str. 24

18 Kvačala, J.: Dejiny reformácie na Slovensku, Tranoscius v Liptovskom Mikuláši 1935, str. 34

spôsobom Nový Zákonn v gréčtine aj s parafrázami venovanými Habsburgovcom.¹⁹ To pomohlo, že v kritických časoch počiatku reformácie, pri dišputách v Lipsku vo vysokých kruhoch, neboli veľkí odporcovia.

Humanizmus ovplyvnil vznik škôl, knižníc, kníhkupectiev a tlačiarň. Po reformáciu bola úroveň škôl celkovo nízka. Nižší kňazský stav tiež nevyňikal vzdelanosťou, len vyšší stav mal univerzitné školy. Kňazstvu sa dalo vyučiť pri významnejších farároch ako remeslu, preto v Ostrihome mali požiadavku na synodách v roku 1382, 1450, 1489, aby kňaz pred vysviackou preukázal, či vie vôbec čítať a písať. Školy, ktorých bolo do roku 1526 len asi 50 boli dedinské, mestské a kapitulske.²⁰

Farská škola bola napríklad v Huncovciach, o čom svedčí, že niekoľkí žiaci z nej študovali v roku 1451 na krakovskej univerzite, boli to synovia Jána z Huncoviec: Martin a Tomáš.²¹

Humanizmus pripravil pôdu reformácii aj tým, že na univerzitách sa štúdium Biblie rozšírilo v pôvodných jazykoch – v hebrejčine a gréčtine.

1.5. Politická situácia a jej vplyv na Spiš

Pre naše dejiny mala osudný význam bitka s Turkami pri Moháči 29. augusta 1526, pri ktorej zahynul kráľ Ľudovít II. Jagelovský. Nastal boj o uvoľnený trón medzi Jánom Zápoľským, rodákom zo Spišského hradu, v tom čase najbohatším uhorským veľmožom podporovaným značnou časťou uhorskej šľachty, Poľskom aj Turkami a na druhej strane Ferdinandom Habsburským, rakúskym arcikniežat'om, ktorého podporovali nemecké mestá v Uhorsku i jeho brat, cisár Karol VI. Týmto sa začala vyše desaťročná vojna v krajine.²² Boje sa odohrávali v značnej miere na Spiši, ktorý sa rozdelil do dvoch táborov, kde Levoča, Poprad, Veľká, Spišská Sobota, Matejovce a Spišská Teplica boli na strane Ferdinanda. Levočský kronikár Konrád Sperfogel uvádza listy a vyhrážky oboch súperiacich kráľov, ktorý tak chcú získať na svoju stranu čím väčší počet miest. Prísľubmi aj vyhrážkami si chceli posilniť svoju moc a pozíciu v krajine. Zároveň to však vyvolalo napätie a rozbroje medzi samotnými spišskými mestami.²³ Zápoľskému patrili hrad Spiš a Richnava s poddanskými dedinami, banské mestá v Hnileckej doline a i mesto Kežmarok

19 Kvačala, J.: Dejiny reformácie na Slovensku, Tranoscius v Liptovskom Mikuláši 1935, str. 37

20 Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998, str. 28

21 Chalupecký, I.: Huncovce v stredoveku, Huncovce v zrkadle času, zostavovateľ: Vladimír Labuda, ISBN 80-88903-88-2, Kežmarok 2006, str. 19

22 Žifčák, F.: Huncovce v nepokojných časoch, Huncovce v zrkadle času, zostavovateľ: Vladimír Labuda, ISBN 80-88903-88-2, Kežmarok 2006, str. 20

23 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, Budmerice 1995, ISBN 80-85501-06-6, str. 246-247

s hradom.²⁴

Veliteľ Ferdinandových vojsk Ján Katzianer prišiel v roku 1528 do Levoče s 3 500 jazdcami, 500 husármi a 3 000 pešiakmi a spôsobil na území Spiša veľké škody zneuctením žien, zhabaním potravín, šatstva, dobytka, koní, o čom vypovedá kronikár Sperfogel.²⁵ Takže namiesto pomoci často narobili viacej škôd a pustošenia. Toto sa dialo, či z jednej alebo z druhej strany bojujúcich vojsk.

Stav na poddanských dedinách sa stále zhoršoval. Poddaní roľníci mali ťažké živobytie a všetky boje a povstania sa ich bytostne dotýkali. Nižšie kňazstvo, ktoré na tom nebolo lepšie, ich uspokojovalo nádejou budúceho raja v posmrtnom živote. To bol dôvod sympatií poddanstva s husitizmom. Nebolo treba veľa, aby vypukli miestne vzbury. Preto, keď sa začali šíriť myšlienky nádeje na zmenu pomerov, vedeli, že môžu len získať.²⁶

1.6. Spory o právo skladu

Medzi Levočou a Kežmarkom stále existovala vzájomná rivalita. Obe mestá mali výhodné postavenie v Hornom Uhorsku, lebo spájali významné obchodné cesty medzi Orientom a severnou Európou, čo malo vplyv na rozvoj remesiela obchodu.

Obidve mestá mali práva kráľovských slobodných miest a boli centrom Spiša. Levoča oproti Kežmarku vlastnila právo skladu už od roku 1321. Toto právo oprávňovalo Levočanov donútiť okoloidúcich obchodníkov z iných miest, aby prednostne obchodovali v ich meste, a to až na 15 dní. Ak im potom zostal ešte nejaký tovar, mohli pokračovať v ceste do iných miest, ak všetko predali, museli sa vrátiť.

Kežmarčania, v túžbe tiež mať toto právo, využili situáciu po husitských bojoch a napísali cisárovi, že boli zničené listiny ich mestských práv, znova spísali predošlé privilégia, ku ktorým pripísali právo skladu a dali si ich potvrdiť panovníkom.

Levočania sa proti tomu ohradili, ale Kežmarčania s podporou Spišskej Kapituly v roku 1435 získali od kráľa potvrdenie všetkých predložených práv, aj právo skladu. Z tohto povstala medzi Levočou a Kežmarkom tzv. storočná vojna.²⁷ Len od 1.5.1532 do konca roka zaútočili Kežmarčania na Levoču a jej poddanské dediny 38-krát. Levoča im na oplátku ničila majere.²⁸ Kežmarské právo skladu sa týkalo obchodníkov podnikajúcich

24 Chalupický, I.: Dejiny Popradu, Košice 1995, ISBN 80-88828-12-0, str. 77

25 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, Budmerice 1995, ISBN 80-85501-06-6, str. 252-253

26 Kvačala, J.: Dejiny reformácie na Slovensku, Tranoscius v Liptovskom Mikuláši 1935, str. 28

27 www.kezmarok.com/Historia_mesta/Spory_Kezmarku_s_Levoču, Nora Baráthová

28 Žifčák, F.: Huncovce v nepokojných časoch, Huncovce v zrkadle času, zostavovateľ: Vladimír Labuda, ISBN 80-88903-88-2, Kežmarok 2006, str. 20

s tovarom na ľahkých a obyčajných vozoch, čo bolo predmetom maloobchodu. Kežmarčania vedeli napriek tomu získať meď, železo a olovo prevozom na ľahkých vozoch. Na základe nariadenia večného mlčania Ferdinandom I. Kežmarčania spor práva skladu prehrali a v roku 1558 im bolo toto právo definitívne odobraté.²⁹

Mesto Kežmarok malo aj ďalší problém, keď na príkaz panovníka Mateja Korvína bol Kežmarský hrad vystavaný priamo v meste. Hrad mal brániť mesto, no miesto toho tu boli nové boje medzi hradnými pánmi a mešťanmi. Mešťania sa domáhali svojich práv a výsad slobodného kráľovského mesta odmietajúc poslušnosť panstvu. Hradní páni zase chceli mať z obyvateľov mesta poddaných (1406-1702).³⁰

1.7. Vynález tlačiarne

V stredoveku platilo, že vzdelávať sa a študovať mohol len ten, kto mal na to čas a financie. To platilo v každom obore. Ručné prepisy kníh boli veľmi drahé. Od 14. storočia sa na výrobu papiera začali používať handry, čo zlepšilo kvalitu papiera a mohla nastúpiť revolúcia tlačiarňí. Po rôznych pokusoch podtlače na textilie nastal vynález kníhtlače najprv drevenej, ale najväčší pokrok dosiahlo použitie kovových výmenných typov písmen.

Ako prvý začal tlačiť kovovými výmennými typmi Johannes Gutenberg, brúsič diamantov z Maniru v Nemecku. Spojil všetky technické výtvarné výdobytky pre kníhtlače a v roku 1455 bola vydaná prvá kniha v Európe, Gutenbergova Biblia.

Vynález tlačiarne bol najprv cechové tajomstvo, potom sa za dvadsať rokov rozšíril do viacerých miest Európy. Do roku 1500 bolo vydaných asi 35 000 titulov kníh.

Tlačenie kníh uskutočnilo revolúciu v možnostiach vzdelávania a poznania. V roku 1500 mohlo byť odhadom 15-20 miliónov výtlačkov, čo v tom čase mohlo byť väčšie číslo ako počet všetkých kníh v rukopisoch na svete.

V roku 1450 len málokto kňaz vlastnil Bibliu alebo mal k nej prístup. V roku 1650 už bolo nemysliteľné, aby kňaz nemal Bibliu.³¹ To je vysvetlením aj toho, prečo sa Lutherove myšlienky tak rýchlo, priam súčasne vedeli dostať na Spiš. Bez tlače by celý vývoj a priebeh reformácie trval oveľa dlhšie a dokonca by bol v ohrození, že sa dá zastaviť.

1.8. Duchovno-morálny úpadok

29 Baráthová, N.: Vzťah obyvateľov Kežmarku k Poľsku, Novoveké dejiny Spiša, III. sekcia, str. 546

30 www.kezmarok.com/Historia mesta / Spory Kežmarku s Levočou, Nora Baráthová

31 Hanes, P.: Dejiny kresťanstva, Banská Bystrica 1998, ISBN 80-88945-01-1, str. 207

Po udusení husitizmu sa navrátila samovláda katolicizmu, ktorý bol vnútorne prehnitý okultizmom, sexuálnou nemorálnosťou, čo šíрили hlavne cirkevní predstavitelia.

O hrubosti a krutosti doby vypovedá zaznamenaná udalosť z roku 1537, kedy dal salzburský arcibiskup Michael von Klienpurg potrestať pytlíaka, ktorého pristihli s uloveným jeleňom tak, že ho dal zašit' do kože upytličeného zvierat'a a roztrhať psami pred miestnym obyvateľstvom.³²

Je treba zobrať do úvahy duchovné zákonitosti a princípy napísané v Biblii, aby sme videli dôvody tak veľkej porážky pri Moháči, čo malo veľký dopad na krajinu aj na ich predstaviteľov. Zahynula veľká časť svetských aj cirkevných vedúcich, medzi nimi kráľ a šesť biskupov.

Veľká pozornosť a dôraz sa pripisoval relikviám. Zhromažďovali sa takéto predmety s údajnou divotvornou mocou. Napríklad Fridrich Múdry vo Wittenbergu vlastnil zbierku okolo 5 000 relikvií.³³

Púte na posvätné miesta zaisťovali pútnikom odpustky. Odpustky sa dali kúpiť, a tak sa dali vykúpiť duše príbuzných z očistca, vraj na základe nadbytočných dobrých skutkov svätých a mučeníkov, ktoré teraz môže rímska cirkev prerozdeľovať iným.

Prekvitalo uctievanie svätcov, ktorých mal každý cech, každé mesto či kostol, ktorí sa mali v nebi pred Bohom prihovárať za ľudí. Takto mal každý svojho patróna, dokonca aj každý deň v roku.

Rozšírená bola poverčivosť, veštenie, zariekania, astrológia a nebolo zvláštnosťou aj viac medzi sebou súperiacich pápežov ako napríklad v roku 1409 Gregor XII. a Benedikt XIII.³⁴

Zachovávanie celibátu bolo z časti len zásterkou. Veľmi silne sa uvoľnili morálne zábrany od pápeža až po vrstvu kňazstva. Mnohí mali verejné milenky a žili hýrivým životom. Viacerí pápeži mali nemanželské deti, ako je napríklad známe aj o Inocentovi VIII., že mal 16 nezákonných detí. Tento príklad nasledovali aj králi. Matej Huňady svojho nezákonného syna Jána Korvína bez ostychu označil za svojho následníka trónu a popritom bojoval so svojim svokrom, českým kráľom Jurajom z Poděbrad, aby násilím donútil Česko prejsť z husitského vierovyznania na katolícku vieru. Teda bol považovaný za „dobrého katolíka“.

Udomácňujúca sa talianska renesancia vyzerajúca ako nový umelecký smer v podstate priniesla grécko-rímske mytologické božstvá a duchovné bytosti, ktoré sa

32 Podtatranské noviny číslo 21/23 5.2006, Z minulosti pytlíactva v tatranskej oblasti (1), str. 11

33 Hajduk, A.: Všeobecné cirkevné dejiny, Od začiatku cirkvi po Lutherovu reformáciu, Evanjelická bohoslovecká fakulta UK v Bratislave, 1999, str. 50

34 Hajduk, A.: Všeobecné cirkevné dejiny, Od začiatku cirkvi po Lutherovu reformáciu, Evanjelická bohoslovecká fakulta UK v Bratislave, 1999, str. 55

vyobrazovali v sochách a obrazoch. Takto sa rozširovala v katolicizme pohanská mytológia a tiež sa dá vidieť prepojenie medzi cudzoložstvom a modloslužbou stredovekej cirkvi.

S podobným prepojením modloslužby a cudzoložstva sa stretávame aj neskôr, keď sa na Spiši objavujú ako symbol víťazstva rekatolizácie Immaculaty – sochy s podobou ženy, ktorá má okolo hlavy dvanásť hviezd, na rukách drží diel'a a stojí na hadovi, ktorý má v ústach jablko. Ľudia tieto Immaculaty bežne volajú morové stĺpy v domnienke, že boli postavené po skončení morovej nákazy, čo je historicky vyvrátené.

Historik Samuel Weber uvádza príčinu ich zrodzenia inde. Teodor Lubomirsky, spišský starosta, na získanie dišpenzu k legalizovaniu cudzoložného vzťahu s manželkou jedného krakovského obchodníka prisľúbil vystaviť v zálohovaných spišských mestách mariánske sochy.³⁵ Pod touto podmienkou mu biskup dišpenz udelil, no napriek prisľubu dal Lubomirsky každému mestu na výstavbu sôch iba 100 toliarov a zvyšok museli mestá doplatiť na vlastné náklady.

Takto boli postavené Immaculaty v rozmedzí rokov 1724 – 1730 v Spišskej Novej Vsi, v Spišskej Belej, v Strážach, vo Veľkej, v Tvarožnej, vo Vrbove, v Ľubici, v Spišskom Podhradí, v Matejovciach, v Poprade, v Rusinkovciach a v Spišských Vlachoch.³⁶

---

35 Vojtas, J.: Hrad Stará Ľubovňa, Východoslovenské vydavateľstvo 1969, str. 40

36 Kollárová, Z.: Dáma menom Immaculata, Popradčan Mesačník obyvateľov mesta Poprad, Máj 2006, str. 3

2. Nástup reformácie

Dňa 31. októbra 1517 pribil Martin Luther na wittenbergskom hradnom chráme svojich 95 téz, týmto činom sa zrodilo reformačné hnutie historického významu, čím mnohoročné reformné úsilie našlo svojho uskutočniteľa v Lutherovej reformácii.

Reformačné myšlienky sa rýchlo šírili, a to nielen v Nemecku, ale aj do iných krajín, teda aj do Uhorska a všade našli živý ohlas. Na Spiši Tomáš Preissner, farár v Ľubici, už v roku 1520 prečítal zkazateľne Lutherove tézy.³⁷

Nespokojné bolo nižšie vykorisťované kňazstvo. Mnohí kňazi, ba i rehoľníci radostne vzali na vedomie, že reformácia zavrhuje celibát. Nespokojné bolo i zemianstvo, ktoré bojovalo s magnátmi o väčšie práva. Reformačné myšlienky našli horlivých prívržencov a zástancov aj medzi vysokou šľachtou. Dôležitým činiteľom bolo, že v spišských mestách malo nemecké obyvateľstvo silnú pozíciu, teda nemecká reformácia sa im stala blízka národne i jazykovo. Okrem týchto zväzkov medzi našimi mestami a Nemeckom, menovite Sliezske boli veľmi intenzívne obchodné a hospodárske styky, takže kupci a iní cestujúci sa priamo dozvedeli o udalostiach vo Wittenbergu a o vývoji reformačného hnutia a prirodzene, priniesli so sebou veľa reformačných spisov, čomu výdatne pomohol nástup kníhtlače. Dôsledkom toho bolo, že synovia mešťanov čoskoro začali vyhľadávať wittenbergskú univerzitu.

Okrem priamych správ z Nemecka sa študenti wittenbergskej univerzity dostali do najužšieho kontaktu s reformáciou a s reformátormi a stali sa priamymi svedkami, prijímateľmi a potom aj rozširovateľmi reformačných myšlienok.

Martin Luther bol od r. 1512 profesorom wittenbergskej univerzity. V roku 1518 sa stal profesorom aj Filip Melanchton, Lutherov najvernejší spolupracovník. Správa o reformačnom hnutí sa rýchlo rozšírila za hranice a vzbudila aj u nás veľkú pozornosť. Reformačné myšlienky sa stali známymi aj v našich mestách a dedinách. Vedychtivá mládež, ktorá predtým odchádzala na štúdium do Krakova a Viedne, teraz začala vyhľadávať wittenbergskú univerzitu, aby priamo od Luthera a Melanchtona prijala autentické reformačné učenie.

Prvými študentmi zo Slovenska boli už v roku 1522 Martin Cyriak z Levoče a Juraj Baumheckel z Banskej Bystrice. Od tohto roku stretávame na wittenberskej univerzite každý rok študentov z Levoče, Bardejova, z Bratislavy a okolia. Roku 1539 tu študoval Leonard Stockel z Bardejova, reformátorom Šariša a prvým prešovským

---

³⁷ Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 1998, str. 30

študentom bol Tomáš Bencz.³⁸

Reformačné myšlienky boli v spišských mestách známe už pred rokom 1525, no spočiatku sa obmedzovali iba na užšie kruhy a ostali bez podstatných vonkajších zmien vo vtedajšom cirkevnom živote. Postupne prebudenie prenikalo hlbšie a zaujalo širšie vrstvy. V tejto prvej fáze reformačného úsilia išlo predovšetkým o získavanie stúpenčov a menej o vnútorné cirkevné reformy.

Politická situácia po bitke pri Moháči bola pre reformáciu vcelku priaznivá, lebo dvaja opoziční králi zvolení za sebou si nárokovali na kráľovstvo a usilovali sa získať si každý na svoju stranu väčšiu časť šľachty, ktorú kôli náboženským otázkam nechceli od seba oddeliť. Bol to vhodný čas na vystúpenie mnohých kazateľov, ktorý vedeli vplývať na obyvateľstvo aby sa pričlenili k reformácii.

Postaviť sa radikálne proti mestám sa neodvážil ani panovník z dôvodu značných príjmov do kráľovskej pokladnice. Zároveň mestá mali vlastnú armádu, čo pre panovníka nebolo bezvýznamné na ktorej strane mesto stojí pre jeho značnú vojenskú silu. Preto sa u panovníkov viac uplatňovalo zastrasovanie ako priama vojenská hrozba. To malo na mestá dostačujúci vplyv, lebo tiež chceli mať niekoho kto ich bude chrániť a kryť im chrbát pred nepriateľmi. Celkovo to bola doba neistoty s každej strany. Neistota tureckých vpádov, medzimestských sporov a útokov s každej strany znamenala pre mestá viesť obozretnú taktiku ako sa chovať, aby utržili čo najmenej škôd a vyťažili čo najlepšie postavenie pre seba.³⁹

Okolo polovice 16. storočia začala aj v spišských mestečkách presadzovať reformácia. V jednotlivých mestečkách sa ujímala podľa toho, kedy bol mestskou radou prijatý taký farár, ktorý sa pridal a podporoval reformné myšlienky. Magistrát mesta využíval svoje patronátne právo k zakladaniu škôl, mohol posudzovať učebné plány, disciplinárne poriadky a riešil prípadné vzniknuté spory. Dôležitú úlohu pri šírení reformácie zohrávala nemecká protipápežská literatúra dovážaná z Nemecka tajne do miest už od roku 1521. Okrem vzdelanej bohatej šľachty a mešťanov šírili sa správy o reformácii aj medzi chudobnejšími vrstvami mestského obyvateľstva bez ohľadu na národnosť. S počiatku to boli všetko rímskokatolícki kňazi, ktorí boli nadšení reformnými myšlienkami, ovplyvnení prinesenými traktátmi a spismi z centra reformácie, túžiaci po zmene strnulého duchovného života. Neskôr to boli už aj vyštudovaní a ordinovaní študenti teológie priamo z Wittenbergu, ktorí boli schopní nielen prevziať farnosť, ale aj

---

38 Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 1998, str. 31

39 Bodnárová, M.: Ján Henckel a počiatky reformácie v Uhorsku, Pohľady do minulosti, Zborník prednášok z histórie, Zostavila: Mária Novotná, Levoča 2004, str. 22

založiť školu a vychovávať novú generáciu šíriteľov reformácie.

V 15. storočí bol celý Spiš čisto katolícky. Iné náboženstvo tu v tom čase nebolo. O náboženskom živote sa dozvedáme len zo zariadení kostolov a stavieb. Združenie farárov v „Bratstve 24 kráľovských farárov“ dáva predpoklad, že to boli múdri a kvalifikovaní ľudia, veď do úradu ich povdávali mestské rady a tie si mohli vybrať koho chceli.

Z tohto obdobia si môžeme všimnúť nákladné cirkevné stavby a drahé vnútorné vybavenie kostolov ako kalichy, monštrancie, krstiteľnice. Z toho sa dá usudzovať hlboký náboženský život mešťanov. Oltáre v kostoloch vznikali v období tesne pred reformáciou. Napríklad hlavný oltár sv. Juraja v Spišskej Sobote, ktorý prebodáva draka, bol dokončený v roku 1516.

Oltáre poukazujú na silnú mariánsku úctu, kult svätých ako Antona, Anny, Štefana, Mikuláša. Z toho sa dá usúdiť, ako bola viera ľudí zaujatá predmetmi, vonkajšími predpismi a úkonmi z čoho prijímali náboženské uspokojenie. Takáto viera bola neodmysliteľnou súčasťou každodenného života.⁴⁰ Preto aj reformácia bola zásahom do života každého človeka a týkala sa všetkých. Celkovo mala reformácia vplyv na každého bez ohľadu na to, či sa k nej staval pozitívne alebo negatívne.

Reformácia zásadným spôsobom odštartovala zmenu myslenia ľudí, pohľad na svet a hlavne poukázala z jednej strany na rozdiel medzi formálne prijímanými náboženskými hodnotami, tradíciami, poverami a zvykmi, a na druhej strane biblickými pravdami evanjelia. Mysle ľudí boli konfrontované pravdami evanjelia, aby každý preskúmal, čo je základom jeho viery. Bol to zložitý a dlhotrvajúci proces, ktorý bol spojený ako s nepochopením, tak s nadšeným nasledovaním.

Na Spiš prichádzali mnohí remeselníci a kupci z Nemecka. Ďalej aj naši tovariši sa vracali z vandroviiek, pričom prinášali čerstvé správy a nesmieme zabudnúť na tlač, ktorá šírila myšlienky reformácie požadujúce nápravu cirkvi.

V tomto čase bola každá písomnosť veľmi cenná, ľudia si vážili a cenili každú vytlačenú knihu či brožúru. Preto mala tlač značnú váhu a vplyv. Zároveň to bol aj vtedajší moderný technický výdobytok.

Keďže obyvatelia Spiša boli vo veľkej miere Nemci, spisy sa čítali v ich rodnom jazyku, čo im dodávalo hodnovernosť a Nemecko ako ich pôvodná krajina bolo miestom odkiaľ prichádzal pokrok.

Pre obyvateľov miest nebob jednoduché zo dňa na deň vyhodiť z kostolov oltáre a sochy, na ktoré ešte nedávno vynaložili svoje peniaze a pokladali to za svoje zásluhy pred

---

40 Chalupecký, I.: Dejiny Popradu, Košice 1995, ISBN 80-88828-12-0, str. 84

Bohom. Tiež nebolo ľahké zriecť sa kultu Márie, svätých a priznať, že všetky odpustky, ktoré získali sú bezcenné, mŕtve skutky.

Zo začiatku prenikania nových myšlienok sa ani nepredpokladalo, že ide o novú cirkev, ale o očistenie viery v rámci katolíckej cirkvi od nánosov stredoveku. V Uhorsku silnela proticirkevná opozícia vyvolaná hlavne veľkým majetkom cirkvi, jej morálnym úpadkom, zanedbávaním duchovnej činnosti a nekompetenciou cirkevnej hierarchie.

Katolícka cirkev potvrdila na ríšskom sneme v Augsburgu, ktorému bolo predložené vyznanie viery zostavené Filipom Melanchtonom, že toto nie je ich smerovanie, a teda, že ostávajú verní nebiblickým stredovekým praktikám a dogmám.

Na tomto sneme sa zúčastnil aj bývalý levočský farár Ján Henchel. Predstavitelia katolíckej teológie s cisárom odmietli predložené vierovyznanie ako jednoznačne heretické. Tým sa ukázalo, že pokiaľ chcela reformácia ostať verná odkazom Biblie, musela sa oddeliť od rímsko-katolíckej cirkvi.

Teda ríšsky snem v roku 1530 definitívne historicky rozhodol, že vznikne nová cirkev. Ako aj predtým v histórii, reformátori netúžili vytvoriť novú cirkev, len chceli na základe spoznania biblických právd prinavrátiť cirkev k jej pôvodným koreňom – do Biblie a na jej základe očistiť cirkev od nánosov povier a tradície.

V mestách Spiša nastávajú zápasy hlavne medzi klérom, mešťanmi a obyvateľmi, na ktorú stranu sa pridať. Nastalo viac možností, ktoré sa v jednotlivých mestách a obciach udiali k prijatiu reformácie:

a) Obrátil sa miestny katolícky farár, ktorý svojou duchovnou činnosťou presvedčil k obráteniu celú farnosť.

b) Vplyvom získania väčšieho počtu členov v mestskej rade sympatizujúcich s novou náukou prehlasovali pri voľbe nového kňaza za farára takého človeka, ktorý už novú vieru kázal aj praktizoval.

c) Do obce prišiel kazateľ, ktorý hlásal evanjelium po domoch.

d) Zemepán naklonený reformácii po obrátení dosadil luteránskeho kňaza a poddaní prešli na vyznanie viery zemepána.

2.1. Spišská Belá

Na začiatku prenikania Lutherových myšlienok spišský prepošť Ján Horváth vydal proti luteranizmu tvrdé nariadenia na zabránenie šírenia tohto vplyvu.

Bratstvo 24 kráľovských miest zo začiatku bránilo reformácii napredovať. Dovoľávali sa pomoci od kráľa Ferdinanda na záchranu katolíckej viery. V roku 1543 vystúpili dokonca proti už nehodnému prepošťovi Jánovi Horváthovi, ktorý sa medzitým oženil a prestúpil k reformácii. Pápež nezrušil celibát ani na Ferdinandovu žiadosť, čo bolo príčinou, že viacerí kňazi nasledovali Horvátha, prešli k reformácii a oženili sa.

Z vysoko postavenej bohatej rodiny pochádzal Vavrinec Qendel, rodák z Belej. Vyštudoval teológiu v Krakove a v roku 1528 pokračoval v štúdiu vo Wittenbergu, kde sa stotožnil s reformačným učením, osobne sa spriatelil s Melanctonom, ktorý mu dal latinské prírmenie Serpilius. V roku 1545 sa navrátil do Belej, kde práve zomrel Valentinus de Bilitr, katolícky farár. Mestská rada si za nového farára vybrala práve Serpília Qendela, a týmto rokom sa datuje v Belej prechod na reformáciu.⁴¹ Do roku 1674, keď sa začala rekatolizácia, v Spišskej Belej nebol katolícky duchovný.

Qendel prevzal do správy kostol, faru a školu. Tým sa celé mesto už verejne odvrátilo od modloslužby a prijalo reformné myšlienky. Tak bolo mesto na 129 rokov čisto evanjelické až do násilného odobrania kostola v roku 1674.⁴²

2.2. Spišská Nová Ves

Rok 1532 sa udáva ako rok prechodu mestana stranu reformácie.

V polovici 18. storočia mala Spišská Nová Ves 487 domov, väčšinou drevených. Začiatkom 18. storočia tu bolo 5 300 obyvateľov, v pomere 5 000 evanjelikov na 300 katolíkov, v roku 1777 sa uvádza už 6 470 obyvateľov, z toho 3 115 evanjelikov a 3 351 katolíkov.⁴³

Starosta Ľubovnianskeho hradu Poliak Mikuláš Maciejowsky presadzoval v zálohovaných mestách protestantizmus a v roku 1569 zakázal na území všetkých zálohovaných miest katolícke bohoslužby. Odvtedy katolíci nemali kňazov, ani bohoslužby.

V Spišskej Novej Vsi dostali katolíci naspäť kostol v roku 1674 a špitálsku

41 www.spiskabela.sk / o meste / história mesta

42 Griger, M.: Náboženské pomery v Spišskej Belej, Z minulosti Spišskej Belej, Ročenka mesta Spišská Belá, IV. Ročník 1998, str. 50

43 Chalupecký, I.: Spišská Nová Ves a okolie, Východoslovenské vydavateľstvo Košice 1971, str 13

kaplnku v roku 1671. Evanjelici si tu postavili vlastný drevený kostol už v roku 1694.⁴⁴

2.3. Švábovce

V roku 1598 sa udáva, že bolo v Švábovciach 28 domov. Patrili k stredne veľkým poddanským obciam. Rodina Horvát-Stančič de Gradec sa stala vlastníkom obce po rodine Švabyovcov, po ktorých obec vlastní názov.

Pod vplyvom rodiny Horvát-Stančič prijali myšlienky reformácie aj obyvatelia Švábovci. Za prvého šíriteľa reformácie v obci je označený Leonard Ruthenius v roku 1573.

Kostol aj fara boli násilne odobrané evanjelikom v januári 1672 a kňaz Eliáš Hrabec bol poslaný do vyhnanstva.⁴⁵ V roku 1565 sa k reformácii pripojili obyvatelia Veľkej Lomnice a bola zasiahnutá oblasť od Švábovci cez celú Popradskú kotlinu.

2.4. Tvarožná

O Tvarožnej sa uvádza, že reformácia sa v nej presadila pomerne neskoro. Do mesta ju uviedol farár Tomáš Lemmel v roku 1557, čím sa celé mesto stalo evanjelickým až do rekatolizácie v roku 1674. Vtedy sa len kostol dostal späť do rúk katolíkov, obyvateľstvo ostalo verné reformácii a počet evanjelikov len pozvoľna klesal.⁴⁶

2.5. Jánovce

Jánovce, Machalovce a Čenčice patrili medzi kopijnícke osady. Jánovce sa stali majetkom Spišskej Kapituly. Obec leží na hlavnej trase ciest, teda nevyhla sa nájazdom husitov, násilnostiam, vydržiavaniu všetkých prechádzajúcich vojsk, hladu, ani morovým epidémiám. Jánovce v 16. storočí patrili do Spišskej stolice a boli klasickou poddanskou dedinou patriacou majiteľom Spišského hradu, Turzovcom. Jan Turzo v roku 1556 vymenil obec Jánovce za iný majetok, a tak sa Jánovce dostali do vlastníctva Spišskej Kapituly a nartvalo sa stali poddanskou dedinou cirkevnej inštitúcie. Hlavným zamestnaním obyvateľov hlavne slovenského pôvodu bolo obrábanie pôdy.⁴⁷

Jánovce boli pravdepodobne katolíckou obcou, kde sa reformácia nepresadila. Ak tu aj boli reformačné snahy, po prejdení obce pod katolícku správu Spišskej Kapituly v

44 www.mestoSNV.sk/ informácie o meste / história mesta / 16. storočie / zavedenie reformačných myšlienok

45 Kollárová, Z., Malovcová, B.: Švábovce v toku dejín 1278-1998, Švábovce 1998, ISBN 80-967795-7-5, str. 17-18

46 Chalupecký, I.: 700 ročná Tvarožná, Tvarožná 1971, str. 8

47 Roth a kol.: Z dejín obce Jánovce, Popradská tlačiareň 1997, ISBN 80-967774-8-3, str. 19-20

druhej polovici 16. storočia mohla sa naplno uplatniť zásada: „koho vláda, toho náboženstvo.“ Z kanonickej vizitácie v roku 1700 žilo v obci 106 obyvateľov a všetci boli katolíci. V Machalovciach bolo 22 evanjelikov a 82 katolíkov. Čenčice mali vtedy 60 katolíkov a 7 evanjelikov. Z toho vidíme, že v Čenčiciach a Machalovciach prebehla reformácia, lebo neboli poddanskými dedinami katolíckej inštitúcie.⁴⁸

2.6. Krížová Ves

Gregor Horvát Stančič de Gradec sa stal vlastníkom majetkov na Spiši po otcovi, ktorý dostal v roku 1556 pozemky od Ferdinanda I. za zásluhy v boji proti Turkom. Stal sa významným spišským podžupanom, ktorý podporoval reformáciu. Celkove rod Horvát-Stančič držal ochranu evanjelických záujmov a až po nástup protireformácie v roku 1674 zabezpečoval ochranu evanjelickým farárom v Krížovej Vsi a aj v Strážkach.

V roku 1558 v oboch obciach pôsobil Juraj Lendischer. Predtým od roku 1555 pôsobil v Spišskej Novej Vsi.

V roku 1582 tu bol evanjelickým farárom Krištof Vandalus, ktorý dostal toto postavenie od Gregora Horváta-Stančiča. Pre svoje novátorstvá bol napomenutý prepoštom.

Kostol v roku 1674 naspäť prevzali a spravovali piaristi z Podolíncu. V roku 1700 z vizitácie prepošta Jána Sigraya vyplýva, že drevený kostol ako filiálku pripojili ku Kežmarku, kam patrili aj Rakúsy, Stráne pod Tatrami, Strážky a Malý Slavkov. Žilo tu vtedy 120 katolíkov a 103 luteránov a všetci boli Slováci.⁴⁹

2.7. Vrbov

Reformácia mala silný odraz aj vo Vrbove. Vrbovská fara ešte aj začiatkom 16. storočia bola po fare v Spišskej Novej Vsi najbohatšou farou medzi farami XIII spišských miest. Tu sa často konali zhromaždenia Bratstva farárov XXIV spišských miest a viacerí vrbovskí farári zastávali aj funkciu seniora v tomto bratstve. Avšak pri požiari 13.3.1556 tu zhorel celý archív bratstva aj s privilégiami. Reformáciu do Vrbova uviedol roku 1545 farár Vavrinec Buchwald pôvodom z Nisy v Sliezsku. Prechod na reformáciu bol pozvoľný. Ešte dlho sa konali aj bohoslužby v pôvodných rúchach a po latinsky.

Roku 1674 bol farský kostol odňatý evanjelikom a 29. 3. 1678 bolo vyhlásenie v spišských mestách návrat ku katolicizmu. Vrbov s Ľubicou a Spišskými Vlachmi ako prví

48 Roth a kol.: Z dejín obce Jánovce, Popradská tlačiareň 1997, ISBN 80-967774-8-3, str. 28-29

49 Malovcová, B. a kolektív, Minulosť a súčasnosť Krížovej Vsi, Krížová Ves 2002, ISBN 80-968814-9-3, str. 62-68

prešli ku katolíkom. Z kanonickej vizitácie v roku 1700 sa dozvedáme, že vo Vrbove bolo len 10 katolíkov a 468 evanjelikov, avšak i napriek tomu evanjelici boli donútení postaviť si nový kostol v roku 1694.

2.8. Stráže

V spojitosti so Strážami sa uvádza, že už v roku 1523 sa tu objavili reformačné myšlienky. V jednom starom rukopise podľa M. Holku sa uvádza, že Juraj Lendischer ako kaplán v Strážach v roku 1527 vedel strhujúcimi kázňami pohnúť obyvateľov mesta k tomu, že sa všetci verejne a slobodne v celom meste bez akéhokoľvek protirečenia stali evanjelikmi.

V Spišskej Sobote v rokoch 1552 - 1559 pôsobil Anton Philadelphus, ktorý šíril Lutherove myšlienky, odstránil omšu a zaviedol evanjelické bohoslužby. Mal vplyv aj na blízke Stráže.

Keď prešiel farár k evanjelikom, bol to dôležitý signál, aby aj prevažná časť obyvateľov mesta či obce, vrátane zemepána slobodne zmenila vierovyznanie. Zemepán mal zase schopnosť politicky podporiť a podržať miestneho farára.

Ako prvý evanjelický farár v Strážach v rokoch 1566 až 1573 je uvádzaný Servác Botzdorfer, ktorý bol veľkým rodákom. Po ňom za pôsobenia Franca Hankoczyho v roku 1575, rodáka zo Spišskej Belej, podľa listu z kanonickej vizitácie v roku 1832, dostali miestny katolícky kostol do správy evanjelici, ktorý vlastnili až do roku 1671, teda 96 rokov.⁵⁰

2.9. Huncovce

Farári z Huncoviec ako členovia „Bratstva 24 kráľovských farárov“ boli živo zapojení do duchovného prerodu a udalostí, ktoré prinášala reformácia. Pri platení desiatku pre prepošta v zozname farárov „Bratstva“ z roku 1553 sa uvádza, že huncovský farár Kunasch bol ako jediný dobrým katolíkom. To svedčí o tom, že ostatní farári z „Bratstva“ v tomto čase už boli na strane reformácie, alebo boli sympatizanti Lutherových myšlienok.

V priebehu niekoľkých rokov aj Kunasch musel prejsť na protestantizmus, lebo ho 12.6.1553 zvolili za seniora „Bratstva“ v Spišskom Štvrtku a vybrali ho aj za svedka pri testamente Juraja Mollera, levočského farára, ktorý prešiel k luteránom už v roku 1544.

⁵⁰ Kollárová, Z., Malovcová, B.: Stráže – známe, neznáme, Poprad – Stráže 2001, ISBN 80-968556-8-9, str. 77-78

Kunasch zastával funkciu seniora „Bratstva“ až do roku 1560.

Počas prvej polovice 16. storočia prešli k reformácii aj huncovkí zemepáni, ako sú Szekely, Berzevic, čo vieme zo zoznamu študentov evanjelickej šľachtickej školy v Strážkach, kam dali študovať svoje deti.⁵¹

2.10. Matejovce

Matejovce si v roku 1546 požičali z hucovskej kostolnej pokladnice peniaze. Keďže Huncovce nedostali peniaze naspäť, podali sťažnosť na Matejovce spišskému prepoštovi. Prepošt Gregor po výzve na vrátenie uvedenej sumy Matejovce slávnostne v roku 1562 exkomunikoval.

V roku 1548 bol v Matejovciach ustanovený prvý evanjelický farár Peter Suchini.⁵²

V tomto sa však názory trieštia. Historici nejednotne uvádzajú prechod Matejovciac na evanjelickú vieru. Kolektív Chalupeckého posúva toho istého farára až na rok 1573⁵³

Za vlády cisára Leopolda I. bol evanjelikom v roku 1674 odobratý kostol, ktorý dovtedy užívali k bohoslužbám a evanjelickí farári boli spolu s učiteľmi vypovedaní.

2.11. Poprad

V roku 1547 protestovali traja farári Bratstva 24 kráľovských farárov proti nástupu Juraja Leudischera do funkcie farára v Mlynici. Medzi nimi bol popradský farár Anton Topperczer spolu s farárom zo Spišskej Soboty Tomášom a Krištofom z Veľkej.

Z tohto môžeme vidieť, že Poprad, Veľká a Spišská Sobota k tomuto roku ešte oficiálne neprešli na reformáciu. Zároveň to, že sa Leudischer udržal v Mlynici naznačuje, že väčšina farárov z Bratstva 24 kráľovských farárov si už reformačné myšlienky osvojila.⁵⁴

Niektorí autori udávajú za prvého evanjelického farára Antona Topperczera usudzujúc na základe toho, že večeru Pána prijímal ako penzista v roku 1562 pod oboma spôsobmi. Pre kňaza je to však samozrejme prijímať chlieb a víno, takže prvým evanjelickým farárom Popradu bol až jeho následník Valent Gnicsner, ktorý tu účinkoval

51 Žifčák, F.: Huncovce v nepokojných časoch, Huncovce v zrkadle času, Zostavovateľ: Vladimír Labuda, ISBN 80-88903-88-2, Kežmarok 2006, str. 21

52 Solárik, V.: Dejiny evanjelickej cirkvi v Matejovciach, In, Marián Soják a kol., Kapitoly z dejín Matejovciac, Poprad – Matejovce 2001, ISBN 80—968579-0-8, str. 45

53 Chalupecký, I.: Dejiny Popradu, Košice 1995, ISBN 80-88828-12-0, str. 86

54 Malovcová, B.: Vznik a vývoj evanjelickej a v. cirkevnej správy na Spiši do polovice 20. storočia, Rigorózna práca FKUK, Bratislava 2005, str. 20

v rokoch 1565 – 1584.⁵⁵

2.12. Spišská Sobota

Zakladateľom reformácie v Spišskej Sobote v roku 1552 bol Anton Philadelphus. Predtým bol farárom v Sabinove a v Banskej Bystrici. Bol odporcom anabapistov. Zaviedol evanjelické bohoslužby. Je o ňom známe, že určitý čas počas účinkovania v Banskej Bystrici bol väznený arcibiskupom Pavlom z Varady ako „luteranizmom nasiaknutý kacír“.⁵⁶ Ďalej je o ňom známe, že v Spišskej Sobote ponechal v kostole všetko cenné zariadenie, aj keď prestalo slúžiť pôvodnému účelu.

2.13. Veľká

Vo Veľkej v marci v roku 1552 nastúpil ako farár Juraj Filker a zaviedol evanjelické bohoslužby. Posledným katolíckym farárom bol Urban.

Juraj Filker vedel u Veličanov vzbudiť nadšenie pre reformačné myšlienky. Svojou zapálenosťou a entuziazmom presvedčil obyvateľov mesta, ktorí slávnostne 19.3.1552 hromadne prestúpili na evanjelickú vieru. Keďže sa celé mesto obrátilo, rímsko-katolícky kostol prešiel do užívania evanjelickej cirkvi. Juraj Filker bol 3.2. 1573 z nezištných príčin uväznený na hrade v Ľubovni. Po dvoch rokoch väznenia bol prepustený a po návrate sa vzdal kňazského úradu.

Od roku 1552 až do roku 1674 bola Veľká pod správou evanjelických farárov. V roku 1674 bol kostol, škola aj fara násilne obsadená vojakmi a odovzdaná katolíckemu farárovi z Podolineckého kláštora.⁵⁷

Mestá mali priaznivú situáciu na šírenie reformácie, lebo aj cirkevne boli nezávislé, teda mesto disponovalo kostolmi, prípadne kláštorami. Preto pri prechode obyvateľstva na evanjelickú vieru automaticky prešiel kostol aj s inventárom do vlastníctva evanjelickej cirkvi. Mestská rada mala veľký vplyv a určovala aj výšku platu kňazov.

Evanjelici nezískavali kostoly odobratím katolíkom, lebo ľudia sa hromadne obrátili a celá farnosť sa naďalej schádzala v tom istom kostole, lenže už neboli katolíkmi.

55 Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 85

56 Ratkoš, P.: Počiatky novokrstnenectva na Slovensku, Historický časopis V, 1957, str. 198

57 Javorská, D., Kolárová, Z., Malovcová, B.: Veľká 1268 – 1998, ISBN 80-968028-5-2, Poprad 1998, str. 29 a 41

2.14. Kežmarok

Kežmarok pôvodne vznikol zlúčením viacerých slovenských osád príchodom nemeckých osadníkov. Nemeckí kolonisti dostali od uhorského kráľa politické aj hospodárske privilégia, čo bolo výhodou pre pôvodné slovenské osady spojiť sa do jedného celku disponujúceho kráľovskými výsadami. Hlavnú časť vyššej vrstvy obchodníkov a remeselníkov tvorili Nemci. Slováci zaujali vrstvu roľníkov a služobných.

Kežmarok zaznamenal vplyv reformácie veľmi rýchlo, veď už v roku 1520 čítal Tomáš Preisner z kazateľnice v Ľubici, ktorá je vzdialená len dva kilometre od Kežmarku, výpovede Martina Luthera, ktoré pribil na dvere Wittenbergskeho kostola.

Rukopis kežmarskeho historika a evanjelického kňaza Kristiána Genersicha uvádza, že Tomáš Preisner sa mal stať už v roku 1525 kežmarským farárom. Žiadny iný doklad však toto tvrdenie nepodporuje, preto sa za prvého evanjelického farára od roku 1530 považuje Juraj Leudischer. Bez ohľadu na to mal vplyv Preisnera určite na Kežmarok významný dopad.⁵⁸

Leudischer zaviedol evanjelické bohoslužby, prevzal faru aj školu, ktorá sa taktiež stala evanjelickou.

Kežmarčanom pri nových bohoslužbách vyhovovalo hlavne používanie materinského jazyka, ktorým bola nemčina. Slováci sa pridali k reformácii a od poslednej tretiny 16. storočia popri nemeckomkňazovi vystupuje aj slovenský kazateľ. Takým bol v rokoch 1577 - 1583 Johann Ulricus Sachs – Saxo.

Evanjelici zaujali kostol sv. Kríža a upravili ho k svojim potrebám, takže predošlé maľby zatrelí nabielo. Všetci Kežmarčania sa prihlásili k evanjelickej viere.

Kežmarské školstvo zaznamenalo výraznú zmenu príchodom rodáka Jána Sommera, ktorý študoval na univerzite vo Wittenbergu u Melanchtona.

Sommer sa stal v roku 1543 rektorom kežmarskej školy a podľa systému svojho učiteľa začal vyučovať na domácej pôde. Škola mala tri oddelenia. V prvom sa vyučovala latinská gramatika, čítanie a písanie. Vo vyšších oddeleniach sa vyučovala: latinčina, gréčtina, hebrejčina, rétorika, poetika a čítanie klasickej literatúry. Tým vzniklo z kežmarskej školy klasické gymnázium, čo umožnilo študentom pokračovať na ktorejkoľvek európskej univerzite.⁵⁹

Návštevou Leonarda Stöckela v školskom roku 1555/1556 sa úroveň školy ešte zvýšila a stala sa vyhľadávanou nielen na Spiši, ale v celej strednej Európe.

V rokoch 1540 – 1610 bolo 22 študentov z Kežmarku vysvätených za

58 www.ecavkk.szm.sk / História Ecav Kežmarok

59 Sedlák, I.: Kežmarské Lýceum, str. 71

evanjelických kňazov, čo ukazuje na úroveň a vzdelanosť v spšských mestách.⁶⁰

2.15. Lučivná

Lučivná ležala na dôležitom cestnom ťahu medzi Bratislavou a Košicami. V 16. storočí sa stala poštovou stanicou na tejto trase. Jej obyvatelia pocítili každý prechod týmto územím. Museli dodávať stravu vojsku a krmivo pre kone. Toto neustále drancovanie nedovolilo Lučivnej viacej sa rozvinúť. Obyvateľstvo bolo nemeckého a slovenského pôvodu.

V roku 1562 tu pôsobil farár Mikuláš hlásiaci sa ešte k rímsko-katolíckej viere. Kedy prešla Lučivná na reformáciu nevieme, ale je známy rodák z Lučivnej, Imrich Fronator, ktorý študoval v Spišskej Sobote a nakoniec bol vo Wittenbergu v roku 1592 vysvätený za evanjelického farára.

Sebastian Tököli, ktorý podporoval protestantizmus, sa stal zemepánom v Lučivnej, z čoho sa predpokladá, že tu dostal aj luteránskeho kňaza a celá obec prešla na evanjelickú vieru pravdepodobne v 80. rokoch 16. storočia.

V roku 1597 je tu známy už evanjelický farár Mikuláš Hybensis. Štatistický prehľad v roku 1700 uvádza vobci 12 katolíkov a 85 evanjelikov.⁶¹

2.16. Levoča

Levoča vyrástla na zelenej lúke príchodom nemeckých kolonistov za spoluúčasti okolitého slovenského obyvateľstva. Vznikla teda vo veľkosti rozmerov udaných hradbami. Na stredoveké pomery to bolo v roku 1555 veľké mesto s odhadom 3 500 obyvateľov, keď malo 536 domov. V tom čase mali obce v priemere 6 až 8 domov a mestá 12 až 40 domov.

Žili tu bohatí kupci, ktorí mali domy na námestí a vlastnili najväčšie majetky, ako boli Thurzovci, ktorí medzi Uhorskom a Poľskom obchodovali s meďou a dostali sa až medzi vysokú šľachtu. Od skromných začiatkov sa vypracovali na postavenie hospodárskych magnátov a ranokapitalistických podnikateľov európskeho formátu.⁶²

Významnú vrstvu tvorili v meste remeselníci združení v rôznych cechoch. Mestskú chudobu tvorili najmä sluhovia, remeselnícki tovariši a želiari. Sociálna rozdielnosť bola značná. Podľa daňových dokladov v roku 1542 štvrtinu celého majetku

60 Baráthová, N.: Svedkovia ťažkých dôb, Východný dištrikt ECAV na Slovensku 1997, str. 11

61 Žifčák, F. a kol., Lučivná 1321-1996, Lučivná 1996, ISBN 80-967560-4-4, str. 17-18

62 Skladaný, M.: Spiš v slovensko-poľských hospodárskych stykoch v 15.-16. storočí, Novoveké dejiny Spiša, III. sekcia, str. 459

mesta vlastnili len dvaja kupci, ďalšia polovica celkového majetku patrila 25 mešťanom. Ostatným deväťdesiatim šiestim percentám obyvateľstva pripadol zvyšok, teda dvadsať päť percent, a to sme nepočítali mešťanov bez majetku.

Roľníci a mestská chudoba boli Slováci. Kupci a remeselníci, ktorí obsadzovali všetky funkcie v správe mesta, boli Nemci, takže navonok mala Levoča nemecký charakter, aj keď početne 50% obyvateľov čo do počtu boli Slováci.⁶³

Medzi spišskými mestami bola Levoča najväčšia a spolu s Košicami, Sabinovom, Prešovom a Bardejovom patrila do zoskupenia Pentapolitany, čo bol najvýznamnejší zväzok východoslovenských miest.

Levoča celý čas stála na strane Habsburgovcov. Naproti tomu kežmarskí mešťania za päť rokov trinásťkrát zložili prísahu vernosti. To znamená, že dvanásťkrát ju porušili.⁶⁴

Duchovný a intelektuálny život bol v 16. storočí doménou kňazov a učiteľov. Nebolo nezvyčajné, že mali univerzitné vzdelanie vyštudované v zahraničí. V Levoči bol jeden farár, ktorý mal v správe farnosť, jeden kazateľ a dvaja kapláni.⁶⁵

Humanistické myšlienky do konzervatívnej Levoče uviedol Ján Henckel, miestny farár, ktorý sa tešil veľkej popularite. Mal európsky rozhľad a ako prvý formoval mysle Levočanov na prichádzajúce zmeny. Pozval do Levoče známeho humanistu Leonarda Coxa. To všetko malo značný vplyv na obyvateľov.

Po odchode Jána Henckla do Košíc mestská rada zvolila za nového farára jeho brata Šebastiána Henckla, počas pôsobnosti ktorého sa tu rozšírili myšlienky reformácie v jej radikálnejšom prúde novokrstenectva.

Gregor Mild-Künast bol dvakrát richtárom v rokoch 1524-1525 a od roku 1529. On podporoval a priviedol do mesta kazateľa Andreja Fischera, taktiež ho bránil pred mestskou radou a farárom Šebastiánom Hencklom, s ktorými mal mladý anabaptistický kazateľ Fischer spory pre vieru.

Kaplánom tu bol v tom čase Juraj Leudischer, ktorý musel z mesta odísť pre intímny vzťah s istou vydatou Levočankou. To, že nebol za cudzoložstvo a kacírstvo odsúdený, zaiste umožnil jeho príbuzenský vzťah s Hencklom, keď bol v roku 1529 prichytený v Levoči ako kupec. Leudischer odišiel do Kežmarku.

Sperfogel – miestny kronikár uvádza, že v tomto roku už bolo mesto plné anabaptistov a prívržencov reformácie a to, že sa zatiaľ reformácia nerozmohla viac, je

---

63 Felber, R.: Levoča a okolie, Košice 1971, ISBN 83-003-71, str. 15

64 Mrva, I.: Územie Spiša a boj o uhorskú korunu medzi Ferdinandom Habsurským a Jánom Zápoľským, Novoveké dejiny Spiša, III. sekcia, str. 536

65 Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V.-VI. Ročník, Levoča 1999, str.92

jeho pričinením.⁶⁶

Rok 1529 bol rokom vyhrážok vojvodu Zápoľského, že nenechá v Levoči kameň na kameni. Takmer všetky stolice sa odtrhli od Ferdinanda a prisahali vernosť Zápoľskému.⁶⁷ Taktiež to bol rok tvrdého zákroku proti anabaptistom.

Po smrti Šebastiána Henckla, po zložitejšom výbere a voľbe sa stal v roku 1530 novým farárom magister Juraj Moller, syn Jána Mollera, ktorý bol v tom čase farár Spišskej Belej.

Juraj Moller najprv pôsobil ako odporca protestantizmu. V roku 1628, keď bol farárom vo Veľkej Lomnici, bol zvolený za seniora „Bratstva 24 spišských farárov“. Zápisnice, ktoré písal zo zasadnutí „Bratstva“ sú známe ako Matricula Molleriana. Voľba Mollera za levočského farára mala zabrániť prenikaniu reformácie, keďže sa snažil o zachovanie a udržanie katolíckeho náboženstva.

Veliteľ kráľovského vojska na Spiši Ján Katzianer vydal 20. júna v mene cisára mandát proti luteránom: prísne potrestať telesne ba i stratou života všetkých lutherovcov, ktorých objavia v meste.⁶⁸ Mestská rada Levoče sa rozhodla potrestať každého lutherána. Takýto odkaz odovzdali veliteľovi Katzianerovi.

V roku 1533 zomrel Gregor Mild-Künast, vedúca osobnosť a ochranca anabaptistov v meste. Preto je zaujímavé, že v roku 1632 bol práve sporný kazateľ Andrej Fischer zvolený za miestneho kazateľa, ale pre spory s farárom ešte toho roku musel opustiť mesto. Poukazuje to na skutočnosť naklonenosti mestskej rady pre reformáciu a nezadržateľnosť zmien, ktoré mali nastať.

Moller ako senior „Bratstva“ sa sťažoval na Juraja Leudischera prepoštovi, ktorého v roku 1630 zvolili za farára v Kežmarku pod ochranou prívržencov Zápoľského.

Magister Ján Kletzko, o ktorom sú písomnosti, že prestúpil k luteránom a medzi študentami rozširoval ich náuku, pôsobil ako lektor levočskej školy v roku 1535. Kvôli škodlivému vplyvu na študentov bol mestskou radou prepustený z učiteľskej funkcie. Ďalej je známe, že počas kázne v roku 1536 niekto zavesil na dvere fary traktát, v ktorom osočoval katolícke obrady, kňazstvo, sviatosti aj samotného farára.

Táto vec určite nenechala farára Mollera ľahostajného a musel obsah letáku nejakým spôsobom spracovať vo svojom vnútri. Toto sa pravdaže roznieslo a nie je ťažké si domyslieť, že celé mesto žilo touto udalosťou a zaneprázdňovalo myslenie a rozhovory

66 Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 96

67 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 262 a 274

68 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 275

obyvateľov. Napokon to riešila mestská rada. Usudzovalo sa, že autorom napísaného pamfletu bol nedávno prepustený učiteľ.⁶⁹

Z tohto môžeme vidieť aj podiel učiteľov na šírení reformácie. Často boli vyštudovaní v kolíske reformácie vo Wittenbergu a oveľa smelšie už plne osmelení a uistení v biblických pravdách vedeli poukázať na skostnatosť a odklon cirkevných praktík od pravdy v Biblii.

Keďže Levoča úzko spolupracovala s Bardejovom v rámci zväzku Pentapolitany, určite mal na ňu vplyv návrat Leonarda Stöckela do Bardejova v roku 1539, ktorý bol priamym žiakom Luthera a priateľom Melanchtona. Smelo sa pustil do reformačnej premeny svojho mesta.

Jedna z vecí, pre ktoré sa Moller vzdal funkcie seniora „Bratstva“ 9.5.1544 bolo sklamanie zo spišského prepošta, ktorý mal byť záštitou katolicizmu, namiesto toho násilne vymáhal peniaze od farárov spišských miest na svoj nákladný život, nežil ako duchovný hodnostár a dokonca sa oženil. Vtedy už aj v „Bratstve farárov“ bolo vnútorné rozdelenie.

V roku 1644 došlo v meste k zásadnej zmene. Levočským richtárom sa stal Laslo Polirer. Vieme o ňom, že v roku 1522 sa zapísal na krakovskú univerzitu. V Levoči sa potom objavuje až v roku 1536. Pravdepodobne medzitým pôsobil v Maďarsku, lebo jeho meno Ladislav sa uvádza ako Laslo, čo v Levoči bolo neobvyklé. Viackrát bol členom mestskej rady, až sa stal richtárom. Rok potom zomrel na mor.

On povolal za kazateľa Bartolomeja Bognera z Brašova. Levočania ho radi počúvali. Smelo kázal reformačné pravdy a urobil zmeny v liturgii, odstránil niektoré prvky a začal vysluhovať prijímanie pod obojím. Rezignovaný a sklamaný farár Moller videl nezadržateľnosť prichádzajúcich zmien, preto počínaniu nového kazateľa neodporoval. Zároveň videl odozvu, s akým nadšením boli u farníkov prijímané biblické pravdy. Bogner v Levoči pôsobil a kázal do roku 1556. Bol ženatý a mal 5 detí. Zomrel ako farár v Spišskej Novej Vsi rok na to, čo odišiel z Levoče.⁷⁰

V škole začal tiež pôsobiť nový učiteľ hlásiaci sa k luteranizmu, Daniel Türk, ktorý sa neskôr stal aj levočským richtárom. V roku 1558 Juraj Moller zomrel. V jeho závete, ktorý písal Türk sa uvádza, že v starobe prešiel na evanjelickú vieru. Svoju Bibliu venoval Türkovi.

Mesto pomáhalo mestskými príspevkami študentom študujúcim na univerzitách v

69 Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 98

70 Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 99

Lipsku, Wittenbergu aj Foldbergu. Aj jednotlivé rodiny, ako boli Thurzovci, podporovali študentov, keď v roku 1523 dali 500 zlatých a v roku 1543 až 10 000 zlatých na štipendiá pre Levočanov.⁷¹

Takto sa prelomili bariéry katolicizmu v Levoči a nič už nebránilo, aby sa celé mesto obrátilo a prešlo na stranu reformácie, čo mnohí Levočania už dávnejšie urobili, ale teraz sa slobodne a verejne mohli priznať k svojej viere.

---

⁷¹ Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 101

3. Osobnosti prvej generácie reformátorov na Spiši

3.1. Ján Henckel

Pochádzal z levočskej rodiny a podľa podobnosti erbu sa zdá, že boli spriaznení s rodinou Thurzovcov. Narodil sa 16. marca 1481. V roku 1498 ukončil viedenskú univerzitu ako magister slobodných umení, potom študoval na krakovskej univerzite a nakoniec v Bologni kanonické právo. Bol veľkovardinským vikárom a jagerským prepoštom. 3. januára 1514 sa stal levočským farárom po zomrelom kňazovi Šebastiánovi.

Ako Levočan začal robiť od začiatku nové zmeny, na čo poukazuje Sperfogel vo svojej kronike, pre ktorú mal dlhodobé spory s dvomi členmi mestskej rady, ktorí kritizovali každú zmenu, ktorú zaviedol.⁷²

Ján Henckel bol doktorom kanonického práva so širokým rozhľadom a užíval veľkú priazeň a vážnosť, čo sa prejavilo pri vizitácii spišského prepošta Jána Horvátha ohľadne sporu medzi farárom a veriacimi v roku 1518 a mestská rada s richtárom mu vydala dobré svedectvo.

Henckel združil viaceré knižnice v meste do jednotnej spoločnej, pre ktorú dal zvlášť vybudovať priestory v roku 1519. Takto sa snažil o záchranu vzácnej stredovekej knižnice fraternity 24 spišských farárov.⁷³

To, že bol humanistom vidieť z toho, že v roku 1520 pozval do Levoče zariaditeľa školy slávneho anglického humanistu z Krakova Leonarda Coxa, ktorý bol Melanchtonovým spolužiakom a veľkým prívržencom Erazma Rotterdamského.

V roku 1522 na veľké prekvapenie levočanov prijal Ján Henckel pozvanie za farára do Košíc. Pravdepodobne to malo súvis s osočovaním jeho osoby zo strany už spomínaných dvoch členov mestskej rady. Pravdepodobne za jeho účinkovania v Levoči tu už pôsobil a mal primície kaplán Juraj Leudischer, o ktorom sa uvádza, že by mohol byť dokonca Hencklovým bratrancom.

S odchodom Jána Henckla do Košíc odišiel za ním aj Leonard Cox. V roku 1523 už z Košíc daroval Levoči mlyn v Spišskej Novej Vsi s tým, že ho má mesto udržiavať a počas 50 rokov dávať z jeho zisku 25 zlatých, z toho polovicu na chudobných v špitáli a druhú polovicu striedavo na remeselníkov-cudzincov, ktorí sa chcú usadiť a na

72 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, Budmerice 1995, ISBN 80-85501-06-6, str. 231

73 Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990), II. zväzok E – J, Matica slovenská, Martin 1997, str. 317

prostitútky, ktoré sa chcú polepšiť. To vyjadruje jeho sociálne cítenie a šľachetnosť.⁷⁴

Levoča si po Jánovi Hencklovi zvolila za farára jeho brata Šebastiána Henckla. Keďže si Levočania vybrali z viacerých kandidátov, voľba Jánovho brata poukazuje na jeho obľúbenosť, dôveru občanov a jeho dobrý vplyv počas jeho kňazského úradovania.⁷⁵

Ján Henckel v Košiciach úradoval tri roky. Nebol tu veľmi spokojný, lebo po príchode na faru sa sťažoval na majetok fary a záhrady, že sú zanedbané a v zlom stave.⁷⁶

V roku 1525 na pozvanie kráľovnej Márie odišiel z Košíc a účinkoval v Budíne na jej dvore ako jej spovedník a profesor na univerzite.⁷⁷

Levočania v mestskej rade po smrti Šebastiána Henckla opäť zvolili za miestneho farára Jána Henckla, vyslali za ním delegáciu do Linza, aby prijal ich voľbu. On však odmietol pre svoje služby kráľovnej. Napriek tomu to ukazuje na obľúbenosť a vplyv jeho osoby u Levočanov.

Na kráľovskom dvore sa kráľovná Mária obklopila humanisticky zmýšľajúcimi dôverníkmi, kvôli čomu bola samotná osočovaná z prijatia reformných názorov a zároveň kvôli jej tolerantným postojom k reformácii.

Napokon Ľudovít II. bol zástancom a presadzovateľom katolíckych záujmov. V januári 1525 pohrozil Šarišskej stolici, aby zabránila šíreniu Lutherových myšlienok v ich stolici a ich širiteľov majú vydať do Jageru. Vo februári toho istého roku písal aj do Bardejova mestskej rade, že pod trestom straty hlavy sa má zamedziť šíreniu herézie.⁷⁸

Kráľovský dvor počas Henckla prísne zakazoval lutheranských kazateľov, ale zároveň prijímal humanistické myšlienky. Ján Henckel, keďže mal dobré vzťahy s Erazmom, požiadal ho, aby napísal pre ovdovenú kráľovnú povzbudzujúci list. Erasmus splnil toto želanie a napísal kráľovnej, takže sa Mária mohla honosiť korešpondenciou od jedného najvýznamnejšieho uznávaného spisovateľa tejto doby.⁷⁹

V roku 1526 Erasmus Rotterdamský napísal Hencklovi list, v ktorom mu opísal svoj vzťah k reformácii a pripojil mu k listu aj parafrázy k Novej zmluve. Ešte toho roku sa Henckel vrátil do Košíc, kde kázal údajne už reformačne naladený. V roku 1527 písal list reformačnému kazateľovi Hesssovi o tom, že má trápenie kvôli mníchom v Uhorsku, ktorí bránia voľnému šíreniu reformným snahám, že sa stále musí boriť s prekážkami, až

74 Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V.-VI. Ročník, Levoča 1999, str. 95

75 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 233-234

76 Bodnárová, M.: Spišský rodák Ján Henckel, Spiš v kontinuite času, Zostavil: Peter Švorc, Prešov – Bratislava – Wien 1995, str. 77

77 Kvačala, J.: Dejiny reformácie na Slovensku, Tranoscius v Liptovskom Mikuláši 1935, str. 45

78 Bodnárová, M.: Spišský rodák Ján Henckel, Spiš v kontinuite času, Zostavil: Peter Švorc, Prešov – Bratislava – Wien 1995, str. 78

79 Kvačala, J.: Dejiny reformácie na Slovensku, Tranoscius v Liptovskom Mikuláši 1935, str. 50

sa chce vzdať kňazského úradu kvôli rodine.

Nevieme dôvod, pre ktorý Ján Henckel neprijal úrad biskupa, ktorý mu ponúkol Ján Zápoľský. V roku 1528 už bol zase pri kráľovnej ako jej spovedník a kazateľ na dvore. V roku 1529 dostal ponuku na miesto farára ako v Košiciach, tak v Levoči. Pre služby kráľovnej ani jednu ponuku neprijal. Košičania dokonca kvôli nemu nemali jeden rok obsadený úrad farára v očakávaní, že sa vráti.

Henckel sprevádzal kráľovnú na augsburdskom sneme, o čom informoval aj Erazma, s ktorým bol spriaznený. Na sneme vystupoval ako zmierovateľ rozporov medzi kráľovským dvorom a reformátormi. Vo viacerých veciach bol prostredníkom kráľovnej Márie. Mnohé názory reformátorov prijímal, ale len do istej miery, no pokladal ich za nevyhnutné pri ozdravení pomerov v náboženskom živote.

Osobne viedol rozhovory s Melanchtonom, odovzdal mu aj svoju prácu pre Luthera. Kráľovná Mária prostredníctvom Henckla žiadala ústupky spojené s Večerou Pána, na ktoré ale Luther nepristúpil.⁸⁰

Kontakty s Melanchtonom a Lutherom viedli k tomu, že Henckel bol na kráľovskom dvore podozrievaný z heretizmu. V roku 1530 sa Henckel v liste sťažoval Erazmovi, že ho Ján Eck pred biskupom Faberom surovo napadol, nazval ho heretikom a obvinil ho z toho, že sa často stýka s Melanchtonom. Písal: „Nič ma tak nemohlo zasiahnuť ako to, že ma obvinil z porozumenia s Melanchtonom.“⁸¹

Kvôli tomu musel odísť z kráľovského dvora. Kráľovná mu zabezpečila miesto kanoníka vo Vratislave, kde pôsobil do roku 1531. Namiesto neho sa kráľovným osobným poradcom, kazateľom a spovedníkom stal neskorší ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh.

Keď Henckel nastúpil do úradu kanoníka, musel zložiť prísahu vernosti katolíckej cirkvi. V rokoch 1531 až 1533 pôsobil ako farár v Schweinitzi, kde už od roku 1522 prebiehali bohoslužby ladené evanjelicky. Umrel vo Vratislave v roku 1539, kde je aj pochovaný.

Z celkového života Jána Henckla môžeme usudzovať, že chcel byť zasadený aj za reformáciu, ale zároveň chcel udržať aj katolícku cirkev. Nevedel sa radikálne postaviť na stranu reformácie, namiesto toho bol skvelým diplomatom, ktorý vedel aj na kráľovskom dvore v zložitých zákulisných pomeroch pôsobiť vyvážene a vplývať na najvyšších miestach.

80 Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990), II. zväzok E – J, Matica slovenská, Martin 1997, str. 317

81 Bodnárová, M.: Spišský rodák Ján Henckel, Spiš v kontinuite času, Zostavil: Peter Švorc, Prešov – Bratislava – Wien 1995, str. 80

Bol intelektuálom, ktorý veľmi dobre poznal reformačné pravdy z prvej ruky Luthera a Melanchtona, no viacej sa prikláňal k humanistickým názorom Erazma Rotterdamského.

Možno v snahe vyhnúť sa konfrontácii a prenasledovaniu, radšej volil miernejšiu cestu zmeny. Dobre poznal pomery v katolicizme, ktoré odsudzoval, ale predsa len chcel reformáciu, aby sa udiala ako náprava vo vnútri katolíckej cirkvi.

Z roku 1529 pri sprevádzaní kráľovnej Márie po Morave napísal košickému richtárovi Kuhelbrechtovi Michalovi, že sa oboznámil aj s učením anabaptistov a sakramentárov, čo považoval za vedenie zlým duchom, lebo neuznávajú sviatosť Večere Pána, ale vďaka jeho pôsobeniam sa mnohí od toho sektárstva odvrátili.

V ďalšom liste Antoniovi Transylvanovi zhodnotil, že anabaptisti v Hornom Rakúsku opustili Boha. S veľkým súcitom popisoval ich prenasledovanie a utrpenie pre ich vieru.

Henckel písal Erazmovi, že ho v Augsburgu vyhľadali sakramentári Bucker a Capito a snažili sa ho v rozhovore presvedčiť a získať na svoju stranu v učení. U neho nepochodili, lebo ich odmietol a skončil s nimi vzťahy.⁸²

Z toho vidíme, že voči reformným prúdom vedel byť rázny a vedel zaujať rozhodný postoj, avšak voči katolíckym tradíciám a koreňom nevedel byť tak rozhodný.

V stredovekej spisbe bol pokladaný za priekopníka alebo aspoň pripravovateľa pre lutherskú reformáciu. V podstate však chcel riešiť nápravu katolíckej cirkvi a jej problémov a vnútorných pomerov kompromisom. Až do smrti ostal katolíckym hodnosťárom.

Takže na záver môžeme zhrnúť, že hoci sympatizoval s myšlienkami nápravy, pre svoju opatrnosť ostal sedieť na dvoch stoličkách a nevedel sa otvorene verejne postaviť k reformátorom, ale držal si otvorené zadné dvierka.

Udržoval vzťahy s viacerými predstaviteľmi humanizmu aj protestantizmu. Bol mierny citlivý človek, bol proti násiliu a neznášanlivosti. Mal negatívny postoj k sakramentárom a anabaptistom. V reformnom myslení nikdy nezašiel tak ďaleko, aby mal protivenstvá, aby nemusel niest' pohanenie Kristovo.

Nakoniec stál medzi dvoma nezlučiteľnými smermi osamotený a izolovaný. Pre katolíkov bol veľmi evanjelický a pre protestantov veľmi katolícky, takže nakoniec obe strany hľadeli na neho s nedôverou.

Napriek tomu prispel významným dielom k pretransformovaniu myslenia ľudí na začiatku vstupu reformácie na Spiš. Tie bariéry, ktoré Henckel nevedel sám prekonať,

⁸² Bodnárová, M.: Ján Henckel a počiatky reformácie v Uhorsku, Pohľady do minulosti, Zborník prednášok z histórie, Zostavila: Mária Novotná, Levoča 2004, str. 29

odvážnejšia generácia po ňom prekonala nebojac sa protirečenia a konfrontácie.

3.2. *Andrej Fischer*

Prvá zmienka o anabaptistoch na Slovensku sa vyskytuje v roku 1528, keď v Prešporoku boli popravení dvaja mnísi, čo udáva Kvačala.⁸³

Ratkoš ako prvú zmienku o novokrstencoch uvádza z toho istého roku istého švajčiarskeho mnícha, ktorý v Bratislave rozvíjal agitáciu medzi ľudom, za čo bol miestnym kastelánom umučený po zrade jeho druhom mníchom z Ulmu.⁸⁴ Nevieme však, či popisujú totožnú udalosť.

Kvačala ďalej uvádza objavenie sa dvoch anabaptistických apoštolov v Kremnici toho istého roku: Krištofa Schroeteroma a Andreja Fischera. My budeme sledovať osudy Andreja Fischera.

Slovenský biografický slovník uvádza rok narodenia Andreja Fischera okolo roku 1480 v Kremnici. Z oslovenia „magister“ sa dá usudzovať, že skončil univerzitu v zahraničí. Pôvodne bol pravdepodobne rímsko-katolícky kňaz.

Pred príchodom na Spiš pôsobil v Nemecku ako príslušník radikálneho smeru reformácie anabaptistov – novokrstencov, v niektorej literatúre známych pod názvom habáni. Z Nemecka musel ujsť a v roku 1528 pôsobil v Kremnici. Je pravdepodobné, že v Nemecku sa oženil.⁸⁵

Nevieme, či sa pred príchodom na Slovensko zúčastnil v nemeckej roľníckej vojne, vieme však, že jeho sedem druhov bolo odsúdených v Nemecku, čo uvádza levočský stredoveký kronikár Sperfogel.⁸⁶

Konrád Sperfogel pôvodom z Kostnice prišiel do Levoče na prelome 15. - 16. storočia a od roku 1515 až do svojej smrti v roku 1537 kronikárskym spôsobom zapisoval udalosti Levoče a všetky deje s ňou súvisiace. Čo sa týka príslušnosti, bol habsburgofílskym patriotom a nábožensky verne zastával stredoveký konzervatívny katolicizmus. Z rozmeru tohto pohľadu popisoval všetky udalosti vo svojej kronike. Pre nás sú jeho spisy najdôležitejším autentickým zdrojom informácií k daniu na Spiši.

Pri hodnotení udalostí počas písania diania tohto časovo vyčleneného úseku bol Sperfogel viacej pesimistom ako optimistom, väčšinu vecí posúdil horšie ako boli v skutočnosti. Z kultivovanosti jeho písomného štýlu sa dá predpokladať, že mal vyššie

83 Kvačala, J.: Dejiny reformácie na Slovensku, Tranoscius v Liptovskom Mikuláši 1935, str. 58

84 Ratkoš, P.: Počiatky novokrstenectva na Slovensku, Historický časopis V, 1957, str. 188

85 Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) II. zväzok E-J, Matica Slovenská 1987, str. 90

86 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 275

vzdelanie, prípadne mohol mať ukončenú niektorú z nemeckých univerzít. Pri písaní kroniky sa z jeho postojov ukazuje humanistické zmýšľanie, súcit s trpiacimi a túžba po lepšej budúcnosti.

V Levoči bol významnou osobnosťou, dostal sa do členstva mestskej rady a viackrát sa stal richtárom. Rozhorčene vyjadroval svoj vzťah k reformácii ako jej nepriateľ, čo sa obzvlášť prejavilo práve pri jeho posudzovaní novokrstenectva.⁸⁷

Príchod Fischera prvýkrát do Levoče, do mlyna levočskej kaplnky, aj do domu Blažej Schustera uvádza Sperfogel v pôstnom čase v roku 1529. Uvádza sa, že mal v Levoči brata Jána Mülnera, ktorý tu býval pravdepodobne už dlhšiu dobu a pracoval v mlyne.

Práve mlyn bolo prvé miesto, kde Andrej Fischer tajne kázal. Sperfogel píše, že získal mnoho prívržencov Lutherovho učenia, pričom spôsobil veľký rozkol a starosti.⁸⁸

Z tohto tvrdenia kronikára môžeme vidieť dve veci: Sperfogel v tomto čase nerozoznával rozdiel medzi umiernenou Lutherovou reformáciou a radikálnou reformáciou anabaptistov. Teda pod lutheránstvo zahrňal reformačné hnutie ako celok, teda rozlišoval odklon od učenia katolíckej cirkvi, ale nerozlišoval, v čom je iný ľudový smer novokrstenectva.

Keďže inteligentný levočský kronikár nerozlišoval vtedajšie smery reformácie, je pravdepodobné, že v roku 1529 samotné reformné učenia neboli na Spiši krajne vyprofilované, a tak ako väčšina verejnosti dnes nerozoznáva rozdiel medzi protestantskými denomináciami, len vníma ich rozdiel od katolicizmu, tak aj vtedy široká verejnosť ako Sperfogel chápala pod reformáciou Lutherove učenie bez rozlíšenia rôznych prúdov.

Druhá vec, ktorú môžeme vydedukovať je, že Fischer nezačal kázať z pozície danej mestom, či už ako volený farár alebo kazateľ, ale celkom jednoducho oslovil ľudí evanjeliom a počúvajúcí sa zo srdca obrátili k Bohu a oduševnene prijali a nasledovali kázané slovo.

Nemať úradnú pozíciu a podomovým kázaním získať prívržencov, ktorí sú ochotní nasledovať vo viere kázuceho ako duchovnú autoritu, nebolo také jednoduché. Všeobecná mienka ľudí v tejto veci bola, že je neslušné hovoriť a vyučovať o Bohu mimo kostola a mimo náboženskej autority, čo vyjadroval aj Sperfogel pojmom: „aj inde tajne kázal.“ Čiže vyučovať biblické pravdy mimo kostola nazval tajným kázaním.

87 Sopko, J.: Kronika levočského richtára Sperfogla, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 224

88 Sopko, J.: Kronika levočského richtára Sperfogla, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 272

Fischerove kázne si ľudia vedeli rýchlo osvojiť a stotožniť sa s nimi a ďalej ich používať, aplikovať a argumentovať, čo môžeme vidieť za výrazmi: „spôsobil veľký rozkol a starosti“.

To, že Fischer kázal v mlyne ukazuje, že evanjeliom boli zaujaté stredné a nižšie vrstvy obyvateľstva, jednoduchý remeselníci a tovariši.

Na východnom Slovensku konkurovali mestu Levoči len Košice, ktoré boli väčšie, teda na Spiši bola Levoča hospodársky aj politicky najsilnejším mestom a myšlienky reformácie sa tu šíрили už v rokoch 1524 – 1525, pričom vysoká šľachta a úzky okruh vzdelancov podporovali myšlienky šírené Erazmom Rotterdamským, kdežto remeselníci prijímali už radikálnejšie prúdy reformy, teda boli ochotní v roku 1529 prijať Andreja Fischera do svojho stredu.

V roku 1524 Sperfogel popisuje, ako odovzdal úrad richtára rozvážnemu a múdreému pánovi Gregorovi Mildovi, zvanému Kynast.⁸⁹ Keď opakovane zastával funkciu richtára v rokoch 1529 až 1530, dostali sa do mestskej rady mešťania Peter Güttlich a Peter Müntzer a všetci traja zastávali radikálnejší smer reformácie. Daniel Veselý uvádza týchto troch Levočanov, že od roku 1524 boli zástancami Lutherových myšlienok, no ešte nie verejne.⁹⁰

V tomto postavení vedeli získať väčší vplyv na činnosť celej mestskej rady v ktorej už roky pôsobil Sperfogel a aj iní katolíci, ale určite sa našli aj ďalší stúpenci miernejšej formy lutherskej reformácie.

Pre účinky Fischerovho kázania v mlyne, v dome Blažeja Schustera a zaiste aj u svojho brata Jána Mülnera bol Fischer predvolaný pred mestskú radu a následne vypovedaný z mesta.

Sperfogel vypovedá dôvod vyhostenia z mesta nasledovne: „*A hoci hlásal slovo Božie, namiešal doň veľa jedu, ako: netreba poslúchať kňazov ani ostatnú vrchnosť a všetky kresťanské príkazy a obyčaje sú hriešne, protiviace sa Bohu, a matka cirkev je očividne domom neviestok. Neuznáva ani Pannu Máriu, ani všetkých Božích svätých. Také, aj iné ešte nehoráznejšie veci vnášal do slova Božieho a jeho názory mali vyvolať vzburu a rozkol. Preto mu mestská rada prikázala odísť z mesta.*“⁹¹

Vychádzame z už uvedeného, že Sperfogel nebol reformne ladený, preto vyjadrenia na adresu Fischerovho učenia píše pobúrene až hanlivo. Z tohto textu môžeme

89 Sopko, J.: Kronika levočského richtára Sperfogla, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 234

90 Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, V Bratislave 1998, str. 31

91 Sopko, J.: Kronika levočského richtára Sperfogla, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 272

vidieť niektoré z učení anabaptistov:

Boha dali na prvé miesto, preto odmietajú poslušnosť duchovným aj svetskej moci.

Odmietnutie zvykov a tradície.

Odmietnutie kultu svätých a Panny Márie.

Fischer nútený odísť z Levoče kázal na rôznych miestach, prešiel cez Spišskú Novú Ves, až sa usadil vo Švedlári v banskom nemeckom mestečku v tom čase väčšieho významu pre ťažbu železa a medi, ktorá sa odtiaľto dovážala práve do Levoče, kde boli hute na jej spracovanie.

V tomto mestečku mal Fischer v kázaní veľký úspech práve medzi baníkmi a remeselníkmi, lebo mu dovolili kázať v miestnom kostole, čo Sperfogel komentuje nasledovne: „*Vo Švedlári kázal verejne v kostole. Aká nepochopiteľná drzosť!*“

Chudobní Švedlárčania, ktorým ťažba rudy veľmi nevynášala a zápasili so zabezpečením svojej obživy, radi počúvali Fischerove kázne, v ktorých poukazoval aj na sociálne otázky postoja poslušnosti voči kléru, svetskej moci a vrchnosti, čím získal oduševnených nasledovateľov.

Po troch týždňoch vo Švedlári odišiel Fischer 8. mája opäť do Levoče, ale tajne, lebo mal verejný zákaz vstupu do mesta. Pozvali ho niektorí Levočania a „údajne aj niekto z mestskej vrchnosti.“ To, že opäť kázal tajne v Levoči po domoch svojich stúpencov sa dlho neutajilo, dozvedel sa o tom miestny farár Šebastián Henckel a zažaloval to mestskej rade a žiadal zákaz jeho účinkovania. Na to zasadla mestská rada, aby rozhodla v tejto veci. Nastal nemalý rozkol a prejavili sa názorové sily v rade, kto na akej strane stojí. Väčšina v rade bola za to, aby netrpela nepovolený Fischerov návrat a žiadala potrestať ho.

Niektorí však nesúhlasili s jeho potrestaním s odôvodnením, že predsa „káže Božie slovo.“ Takže prišlo k rozdeleniu mestskej rady. Je možné, že stúpenci anabaptistov v mestskej rade sa domnievali, že získajú proti katolíkom na svoju stranu aj luteránskych sympatizantov umiernennej reformácie, a tým ich prehlasujú, čím by udržali Fischera v meste. To sa však nestalo.

Miernejší prúd reformácie ich v rade nepodporil. Richtár Gregor Mild spolu s Gütlichom a Müntzerom sa verejne zastali Fischera ako kazateľa, ktorý má právo ako aj iní kazatelia slobodne hlásať Božie slovo. Aj keď sa Fischera verejne zastali, proti väčšine v levočskej rade, rada pre vnútorné rozdelenie nevyniesla rozhodnutie v danej záležitosti, Fischer aj s manželkou sa stiahol do Švedlára obávajúc sa nebezpečenstva.

Peter Ratkoš uvádza, že existuje súvislosť už medzi príchodom Andreja Fischera s

manželkou do Levoče a zvolením Gregora Milda, zvaného Kynast, začiatkom roku 1529.⁹² Možno sa poznali už predtým, čo malo mať vplyv na začiatok kazateľskej činnosti Fischera v Levoči. Traja zástancovia v mestskej rade zase mohli podržať jeho konanie, prípadne ovplyvňovať verejnú mienku v prospech reformačnýchsnažení.

Farár Šebastián Henckel sa pravdepodobne s niektorými nespokojnými členmi rady mesta obrátil na veliteľa habsburských žoldnierskych jednotiek Jána Katzianera a upozornili ho na „luteránskeho kazateľa.“

Veliteľ Katzianer, ktorý bol odporcom reformácie, hoci sám mal vo vojsku luteránskych zástancov, prikázal počas svojej neprítomnosti, keďže bol v Humennom, Šebastianovi Saurovi, magistrovi v Smolníku, zadržať a priviesť v putách Fischera aj s manželkou, ktorá tiež zapálene kázala a vyučovala, na svoj hrad Čičva. Zatknutie sa uskutočnilo 13. mája.

Ján Katzianer, ktorý bol veliteľom kráľovského vojska bol známy ako vydierač miest, rabovač dedín, stále vymáhal peniaze od miest nad rámec stanovený kráľom Ferdinandom, často spôsobil so svojím vojskom viac škody, než úžitku. Kráľovi navonok vykazoval vernosť, ale keďže bol ďaleko, z pozície zneužívania moci sledoval viac svoje záujmy ako kráľove. Mestá ho nemali rady a snažili sa mu diplomaticky vyhnúť, a pokiaľ mohli, všetky záležitosti si riešili samy.

Preto vec s udaním Fischera musela byť veľmi rozporuplná, keď boli ochotní siahnuť po takomto riešení obrátiť sa na veliteľa Katzianera. Ten na hrade v Čičve zvolal zástupcov miest, aby rozhodli či sú Fischerovci podľa Sperfoglových slov „spravodliví alebo nespravodliví.“⁹³

Levočskí zástupcovia informovali veliteľa o dianí v mestskej rade. Ján Katzianer z hradu pred všetkými zástupcami z miest odkázal Levočanom, 21. mája richtárovi Gregorovi Mildovi aj členom rady Petrovi Gütlichovi a Petrovi Müntzerovi, aby sa vzdali luterovského mudrovania, lebo ináč ich odsúdi ako kacírov upálením.

Zároveň žiadal, pod hrozbou straty všetkých mestských práv, okamžite zaslať na hrad Čičvu dvanásťstranový list, ktorý Fischer už skôr venoval Levoč.

Celé mesto bolo z jednaní Katzianera vystrašené a znepokojené. Zišla sa mestská rada, s volenou radou aj farárom, aby sa dohodli, ako budú reagovať na vyhrážky. Všetci si uvedomili vážnosť situácie, dokonca, že môžu prísť o mestské privilégia.

Preto sa 24.5. dohodli a napísali Katzianerovi rozhodnutie mestskej obce, že keď zistia alebo sa dopyčujú o šírení luteránskych myšlienok v meste, tak šíriteľov potrestajú

92 Ratkoš, P.: Počiatky novokrstenectva na Slovensku, Historický časopis V, 1957, str. 190

93 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 297

na známost' celého mesta a nepustia do mesta luteránskeho učiteľa.⁹⁴ To veliteľa upokojilo a keď prechádzal Levočou na ceste do Lipska, vydal 19. júna mandát proti luteránom v mene cisára s podmienkou potrestať ich telesne až stratou života pri ich pristihnutí.

Sperfogel opäť na troch miestach poukazuje na Fischerove učenie.

Z prvého miesta citujeme nasledovné:

„Z neho nevyviera nič dobré, iba nesvornosť, rozkol, vzburá, neposlušnosť, vražda, potupa, obžerstvo, opilstvo, rúhanie sa Bohu, opovrhovanie všetkými jeho svätými, čiže dovedna všetko zlé, čo žiaľ každý deň máme možnosť pozorovať.“⁹⁵

Je jasné, že pisateľ píše tieto riadky v rozhorčení a v obavách z dôsledkov odkazu od Katzianera. Nevie napísať nič dobré, vulgarizuje a preháňa, lebo keby sa udiali nejaké vraždy zo strany prívržencov Fischera, určite by to nenechal bez povšimnutia a napísal by o tom.

Druhé miesto kroniky odкрýva nasledovné učenia anabaptistov:

„Hlásali veľké kacírstvo, o ktorom predtým nebolo nikdy slychať, totiž, že nemáme poslúchať vrchnosť. Ďalej všetky majetky majú byť spoločné; jeden má hýriť, opíjať sa, druhý má preňho pracovať. Okrem toho ženy majú byť pre všetkých spoločné. Ľudia sa nemajú pred tridsiatym rokom pokrstiť, a ktorí už boli pokrstení, tí sa majú znovu pokrstiť. Kristus bol obyčajným človekom a nie Bohom. Všetci čo vyznávajú túto vieru sú spravodliví a nemôžu zhrešiť. Takéto a mnohé ďalšie nekresťanské články viery predostreli pod rúškom Božieho slova úbohému ľudu a priviedli ho do veľkého omylu.“

Tretia citácia vraví nasledovné:

„Neuznával sviatosti, krst, Pannu Máriu a kázal o Kristovom človečenstve ako aj o ďalších nespočetných omyloch.“⁹⁶

Tieto vety už Sperfogel písal v pokojnom rozpoložení. My môžeme z týchto riadkov usudzovať o novokrsteneckom učení, a aj keď je pisateľ odporcom anabaptistov, predsa uvádza cenné informácie. Kronikár ich uvádza ako herézie, za ktoré si ich šíritelia zaslúžia pykať. Po ich napísaní nasleduje prevažne jeho modlitba za ochranu a milosť pred následníkmi týchto poblúdení.

Novokrstenecká vierouka zahŕňala nielen náboženské články, ale aj články sociálneho cítenia. Tým sa líšila nielen od katolicizmu, ale aj od luteránskeho

94 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 274

95 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 297

96 Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 275

umierneného prúdu reformácie.

Novokrstenci veľmi zdôrazňovali kolektívne vlastníctvo majetkov a ich spoločné využívanie a obhospodarovanie. Nadobudnuté hodnoty mali slúžiť podľa potrieb pre všetkých rovnako, čo profesor Veselý nazval „spotrebným komunizmom“.⁹⁷

Sperfogel to vulgarizuje pojmom, že: „jeden má hýriť a opíjať sa a druhý na neho pracovať“. Tým vyjadril obavy v chápaní súkromného vlastníctva a videl v tom to nebezpečie, že pri presadení reformácie by musel všetky majetky odovzdať do spoločného vlastníctva a užívania. Takže to, čo pre chudobných a nemajetných ľudí v tejto vojny, hladom a morom sužovanej dobe bolo povzbudzujúcim východiskovým riešením, pre majetných to bola hrozba poníženia a zníženia postavenia na úroveň ľudu. Na toto sa asi vzťahujú kronikárove slová: „obžerstvo, opilstvo, potupa.“

V ďalšom uvádzanom zo spoločenských pomerov: „mať spoločné ženy pre všetkých“, to neznamenal zrušenie manželstva, ale sociálne postavenie všetkých žien ako gazdín v novokrsteneckej komunite. Tým chceli zabezpečiť, aby bol zaopatrený každý, kto sa obráti a stane sa kresťanom, z čoho veľmi silno vidieť spoločensko-sociálne cítenie.

Sám názov novokrstenci ukazuje na zásadu, že pokrstený môže byť len ten, kto naozaj uveril, že jeho hriechy boli sňaté prostredníctvom Ježišovej obete, ktorí uveria a žijú vo vzkriesení Ježišom a chcú byť s ním pochovaní v smrti, aby mohli byť aj vzkriesení s ním. Kto tomuto rozumie a verí, môže byť po požiadaní pokrstený. Vidíme z toho doslovné prijímanie biblických slov a snahu o ich dôsledné napĺňanie podľa im daného zjavenia a vtedajšieho chápania.⁹⁸

Sperfogel uvádza vek krstu v dospelosti, tridsať rokov. Zároveň výrok: „kto bol pokrstený, ten sa má znovu pokrstiť“ znamená, že novokrstenci naozaj pochopili biblický krst z viery na základe obrátenia, preto neuznávali katolícky krst, ani krst dieťaťa, lebo dieťa nevie samo za seba veriť.

Ďalšou spomínanou výhradou kronikára je neposlúchanie vrchnosti. Novokrstenci zobrali vážne biblické slová oddelenia sa od zlého. Všetko, čo nie je v spojitosti s Bohom a Kristom pokladali za ohavnosti, od ktorých sa treba oddeliť. Pod to zahrnuli cirkevné služby, pápežstvo, navštevovanie katolíckej omše, krčmy. Zahrnuli tu aj svetskú a mocenskú vrchnosť, ktorej príkazy netreba poslúchať, ak sú v rozpore s Kristom.

Všetky tieto zásady novokrstencov, ktoré mali sociálny charakter, boli v silnej opozícii s vtedajším feudálnym zriadením, čo vyvolávalo rozhorčenie a nepochopenie v

97 Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998, str. 43

98 Hanes, P.: Dejiny kresťanstva, Banská Bystrica 1998, ISBN 80-88945-01-1, str. 253

radoch feudálov aj mešťanov, ktorí sa báli, že z tohto môžu vzniknúť vzbury práve proti nim.

Z vyjadrenia Sperfogla, že tí, čo vyznávajú takúto vieru sú už spravodliví a nemôžu zhrešiť, môžeme badať, že Fischer veľmi jasne vyučoval o ospravedlnení z viery, ktorá nie je na základe skutkov, teda už za života na zemi môže mať človek istotu spasenia.

Katzianerov vojenský tribunál 2. júla rozhodol o odsúdení manželov Fischerovcov, ako luterovských kacírov a zvodcov jednoduchého ľudu. Andrej Fischer mal byť popravený obesením a jeho manželka utopením. Trest smrti utopením pochádzal už z roku 1526 od zürišskej rady, keď rozhodli vo veci trestu pre anabaptistov, ako paródiu na ich vieru, že ten, kto ponára (krstí), má byť ponorený. Takto bol popravený prvý martír anabaptistov, Felix Manz, v rieke Limmat.

Štátna moc zvykla vykonávať rozsudok s'atím alebo v našich podmienkach obesením, cirkevná moc používala spôsob upálením a lutheráni práve utopením.⁹⁹

Sperfogel zaznamenal: *„Potom (Fischerovu) ženu utopili a jeho obesili na hrade (Čičva). Údajne visel niekoľko hodín, potom padol a dostal sa z toho veľmi málo poranený. Opäť prišiel tajne do Levoče, jeho stúpenci ho nasledovali, počúvali jeho kázne a našli u neho veľkú útechu. Uvádžali, že ak by nebol spravodlivý, nebol by mu Boh pomohol dostať sa (zo šibenice).“¹⁰⁰*

Keď si neprajníci anabaptizmu vydýchli, že už bude s touto heréziou koniec, opak sa stal pravdou. Hoci Fischer prišiel o manželku, nastal v Levoči veľký údiv, keď sa popravený heretik opäť objavil v meste a pokračoval vo svojom neverejnom kázaní po domoch.

Stúpenci anabaptistov sa namiesto zneistenia, smútku a utlačenia, teraz oveľa istejším a odhodlanejším spôsobom oddali nasledovaniu svojej viery pod Fischerovým vedením. Zároveň videli vypočutie svojich modlitieb a správnosť svojej nadobudnutej osobnej viery, že Boh reálne koná a odpovedá na vieru.

Vyslobodenie ich kazateľa od smrti pre nich znamenalo potvrdenie Božieho svedectva, že Fischer je spravodlivý a Boh je na jeho strane.

Fischerovi odporcovia, hlavne z mestskej rady, sa dostali do rozporuplnej situácie, keď nimi považovaná Božia spravodlivosť, ktorú videli v spravodlivom odsúdení heretika, hoci bola vykonaná, predsa nebola Bohom akceptovaná. To viedlo k oslabeniu útokov mestskej rady voči reformácii samotnej osobe Andreja Fischera.

⁹⁹ Hanes, P.: Dejiny kresťanstva, Banská Bystrica 1998, ISBN 80-88945-01-1, str. 251-252

¹⁰⁰Sopko, J.: Sperfoglova kronika Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 275

Zároveň si rada uvedomila, do akých problémov sa môže dostať, keďže pre tento spor mohla prísť až o mestské privilégia. Následné útoky a prenasledovania boli iniciované katolíckym klérom a zo strany feudálov.

Z Levoče odišiel Fischer do Švedlára, kde mal veľké sympatie a nasledovateľov. Je pozoruhodné, s akou vytrvalosťou a nasadením pracoval Fischer v diele evanjelizácie. Nezľakol sa nebezpečenstva, nezriekol sa ľudí, ktorým slúžil, ale vrátil sa práve do mesta, v ktorom bol zatknutý a odvedený na hrad Čičva aj s manželkou, ktorá tiež predtým kázala.

Švedlárčania ho ochotne počúvali a presvedčili sa, že nie je len kazateľ, ktorý hlása nové náuky, ale je aj ich činiteľom a osobným príkladom.

Švedlár sa stal centrom novokrstenectva, prichádzali tu Fischerovi nasledovatelia nielen z Levoče, ale aj zo Spišskej Novej Vsi a z ostatných spišských miest, aby počuli jeho kázne a dali sa pokrstiť.

Sperfogel uvádza, že po príchode do Švedlára pokrstil viac než osemdesiat ľudí aj Levočanov. Najviac mu podľa jeho slov vadilo: „ľud na ňom visí...“, čo vyjadruje zápal a oddanosť, s akou ho nasledovali.¹⁰¹

Z Levoče viacerí prišli za ním s odhodlaním brániť ho pred tými, ktorí ho chcú upáliť, dokonca s nasadením svojich životov. To svedčí o tom, že Švedlár sa stal strediskom novokrstencov na Slovensku, lebo z jeho učeníkov sa vyformovali noví ochotní hlásatelia a pomocníci, ktorí kázali v iných mestách a obciach aj mimo Spišskej stolice. Prebudenie zo Švedlára sa šírilo na všetky strany, čo neostalo bez žiarlivosti a nenávisť katolíckeho kléru a obáv okolitých feudálov.

Spišský prepošť Ján Horvát s kapitánom Spišského hradu Krištofom Pernerom tajne pripravovali útok na spišských novokrstencov. V Levoči začiatkom novembra uväznili dvadsať ľudí, ktorí sa vo väzení priznali, že sú novokrstenci. Keď sa zriekli novokrstenectva a prisahali vernosť katolíckej cirkvi, boli koncom mesiaca z väzenia prepustení.

Počas razie v Levoči proti novokrstencom, ktorých stále pribúdalo, sa Andrej Fischer druhýkrát oženil 10. novembra 1529 vo Švedlári. Za ženu si vzal dcéru vdovy po Jánovi Malerovi z Levoče.

Po zatýkaní v Levoči nariadil kapitán Spišského hradu Krištof Perner kapitánovi zo Smolníka Sebastianovi Saurovi, aby opäť zatkol Fischera. Saur prišiel do Švedlára, aby zatkol heretického buriča, ale Švedlárčania nevydali svojho vodcu a prehlásili, že radšej pôjdu na smrť, ako by mali Andreja Fischera zradiť. Smolecký kapitán odovzdal

¹⁰¹Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 275

informáciu na hrad o tom, že sa mu nepodarilo kazateľa anabaptistov zadržať, preto Perner požiadal mesto Švedlár, aby poslalo k nemu delegáciu štyroch členov mestskej rady. Švedlárčania nevyhoveli jeho nariadeniu a príkaz ignorovali.

Z toho vidíme prvok novokrsteneckého učenia, nemať podiel na svetských záležitostiach, rozhodnutiach neveriacich, keďže sa majú oddeliť od zlého podľa príkazu Pánovho a nemusia poslúchnuť svetskú moc v ich nariadeniach.¹⁰²

Veliteľ Spišského hradu sa s takýmto jednaním neuspokojil, a po dôkladnej príprave vyslal 16. novembra silnú vojenskú jednotku zloženú z pešiakov mesta Levoče, z jazdy prepošta Jána Horváta, jazdcov kapitána Pnera a ďalších pešiakov, čo malo byť spolu vyše sto ozbrojencov.

Treba podotknúť, že táto udalosť sa odohrávala vo veľmi ťažkej vojenskej tiesni, keď Turci obsadili koncom augusta Pešť, Zápoľský Budín a Ostrihom a spolu smerovali na Viedeň, ďalej Horné Uhorsko, teda aj Spiš bol značne vydrancovaný a neboli výdavky na vojsko. Katzianer pre nedostatok financií odišiel zo Spiša. Viacej škodil ako osožil, vyraboval mestskú pokladnicu a krajinu zanechal v rukách nepriateľov zdeptanú a vyplienenú vojakmi. Takto opisuje situáciu Sperfogel.¹⁰³

V dobe, kedy bolo treba sústrediť všetku vojenskú aj finančnú silu na pripravenosť voči nepriateľovi, míňali energiu a obranný potenciál na prenasledovanie miestnych obyvateľov.

¹⁰²Pozri odvolávku 76. Hanes tu spomína „Schleitheimské vyznanie“ švajčiarskych anabaptistov, ktoré nemožno zovšeobecniť na celé anabaptistické hnutie, lebo neboli medzinárodne organizovaní a uznávali samostatnosť každého zboru. Predsa nám môžu ukázať na body, ktoré mali pravdepodobne spoločné.

„Schleitheimské vyznanie“

- I. „Krst bude daný všetkým, ktorí sa naučili pokániu a zlepšeniu života, a ktorí opravdovo veria, že ich hriechy boli odňaté prostredníctvom Krista, všetkým, ktorí chodia vo vzkriesení Ježiša Krista, a chcú byť s Ním pochovaní v smrti, aby mohli byť s Ním vzkriesení a všetkým, ktorí si žiadajú krst tohto významu.
- III. ...ktokoľvek nebol povolaný jedným Bohom k jednej viere, k jednému krstu, k jednému Duchu so všetkými deťmi Božej cirkvi, nemôže byť učiný jedným chlebom s nimi tak, ako to musí byť, ak má pravdivo lámať chlieb podľa prikázania Kristovho.
- IV. ...Je nám jasný príkaz nášho Pána, ktorý nás volá k oddeleniu od zlého... z čoho sa máme poučiť, že všetko, čo nie je spojené s naším Bohom a Kristom, nemôže byť iné ako ohavnosť, ktorej sa treba strániť, a pred ktorou treba utekať. Týmto myslíme všetky pápežské a protipápežské skutky a cirkevné služby, zhromaždenia a navštevovanie cirkvi, krčmy, občianske záležitosti, rozhodnutia nevery a iné podobné veci, ktoré sú vysoko svetom vážené, a predsa sú vykonávané v priamom rozpore s Božím príkazom...
- VI. ...Meč bol ustanovený Bohom mimo dokonalosti Kristovej... na potrestanie zlých a ochranu dobrých... V dokonalosti Kristovej sa používa jedine zákaz účasti v cirkvi na varovanie a na exkomunikáciu toho, kto zhršil – bez toho, aby sa usmrtilo jeho telo... Nakoniec treba povedať, že kresťanovi sa nepatrí slúžiť v občianskej vláde... pretože magistrát je podľa tela, ale kresťan je podľa Ducha...
- VII. ...Kristus nás tiež učil, že naša reč má byť „áno, áno“ a „nie, nie“... Keď však niekto nechce rozumieť, ostáva uzavretý významu. Kristus je jednoducho Áno a Nie a všetci tí, ktorí ho hľadajú v jednoduchosť, budú rozumieť Jeho slovu. Amen.“

¹⁰³Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 278-280

Švedlárčania sa nepostavili na odpor feudálnej ozbrojenej jednotke, z čoho vidíme, že novokrstenecká reformácia hlásaná a šírená Fischerom bola pokojného smerovania. Ich odpor bol len pasívnym vyjadrením nesúhlasu, ale na svoju ochranu nepoužili zbrane.

Andrej Fischer vopred upozornený na vojenskú akciu opustil Švedlár a utiahol sa do hôr aj s viacerými spolupracovníkmi.

Veliteľ Perner s vojskom po vniknutí do Švedlára nútil obyvateľov, ktorí boli vo väčšine pokrstení ponorením Andrejom Fischerom, aby zložili prísahu vernosti katolíckej cirkvi a zrieknutia sa novokrsteneckej herézie. Počas prepadu mestečka, richtár, ktorý sa dal len pár dní predtým pokrstiť, zomrel.

Pod nátlakom, vyhrážkami a hrozbami sa obyvateľstvo podvolilo a iba desať anabaptistov odmietlo zaviazat' sa prísahou. Za to ich uväznili do temníc Spišského hradu. Mestu uložili pokutu 150 florenov. Anabaptisti skrývajúci sa v lese požiadali Pnera o možnosť slobodného vyst'ahovania sa preč z mesta, čo im nedovolil. Keď sa dozvedel, že Fischer odišiel a už nie je s utečencami v lese a keď dostal svoje peniaze od mesta, odtiahol a vzdal sa zámeru pochytať zostávajúcich novokrstencov z hôr.¹⁰⁴

Fischer vediac, že celý útok je namierený proti nemu ako kľúčovej osobe, odišiel zo švedlárskych hôr do Sabinova, a tým ochránil novokrstencov skrývajúcich sa s ním od ďalšieho vojenského prenasledovania a dopadnutia.

Posilnení katolícki Levočania sa z diania vo Švedlári snažili vytlačiť anabaptistov zo svojho mesta aj nasledovným spôsobom. Je možné, že to urobili aj zo strachu, aby neboli započítaní medzi nich. Sperfogel uvádza udalosť z 26. januára 1530, keď sa prišli na levočskú radnicu sťažovať ľudia z obuvníckeho cechu, že nechcú mať medzi sebou v cechu novokrstencov. Žiadali mestskú radu, aby ich, čestných ľudí, bránila pred sektármi a vylúčila ich z obuvníckeho cechu, aby nekazili ich dobré meno.

Takto chceli diskriminovať novokrstencov, čím by stratili schopnosť zarobiť si, lebo remeselník mimo cechu bol považovaný za nevyučeného, alebo za nekvalifikovaného fušera, od ktorého nikto nič nekúpi.

Statočný richtár Kynast aj s dvomi členmi rady sa ich zastal, že to nie je dôvod na vylúčenie z cechu, kdežto zostávajúca časť mestskej rady tvrdila opak. Preto nastala v rade roztržka a veľký rozruch.¹⁰⁵

Andrej Fischer po príchode do Sabinova, kde prišiel aj so svojimi najvernejšími učeníkmi, bol slovne napádaný od miestneho, už luteránskeho farára Antona Phyladelphia. Z toho vidíme, že proti anabaptistom sa nepriateľsky postavili aj duchovní naklonení

¹⁰⁴Ratkoš, P.: Počiatky novokrstenectva na Slovensku, Historický časopis V, 1957, str. 194

¹⁰⁵Sopko, J.: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, ISBN 80-85501-06-6, Budmerice 1995, str. 276

lutherskej reformácii.

Fischer zaujal proti osočovaniu taký postoj, že popýtal mestskú radu v Sabinove, aby sa uskutočnila verejná dišputa o Božom slove. Mestskej rade sa táto myšlienka zapáčila a súhlasila. Keď sa Phyladelphus dozvedel, že sa má postaviť pred verejnosť v dišpute voči Fischerovi, nezúčastnil sa jej s odôvodnením, že sa musí ešte podučiť luteránskym pravdám od vratislavského reformátora Jána Hessa.

Fischer tým ukázal svoju duchovnú silu, biblickú zbehlosť a názorovú vyzrelosť v odôvodňovaní prijatých právd.

Postoj Philadelpa znamenal sklamanie pre mestskú radu o jeho duchovných kvalitách a zanedlho musel opustiť Sabinov. Odišiel do Prešova a neskoršie sa stal lutheránskym farárom v Banskej Bystrici, kde bol známy svojím nepriateľstvom voči anabaptistom.

Naopak, Andrej Fischer okamžite získal sympatie mesta aj mestskej rady. Dokonca sabinovský konšel Gašpar sa odvážil navštíviť mestskú radu v Levoči so žiadosťou na možnosť presťahovania trom levočským novokrsteneckým rodinám do Sabinova: Petrovi Sattlerovi, Blažejovi Schusterovi a Jánovi Aurifabrovi. Levočská rada nechcela privoliť, ale richtár Kynast presadil povolenie ich presťahovania.

Na nátlak ostatných miest pentapolitany Fischer aj s ostatnými priaznivcami musel zo Sabinova utiecť pred habsburskými žoldnieri. Vraj to stihli len o jeden deň, ináč by boli popravení.¹⁰⁶

Situácia proti anabaptistom sa vyhrotila. Stali sa prenasledovaní všetkými a každý ich náznak v mestách sa stretol s odporom. Vojakom z hradu v Plavči, ktorí striehli na novokrstencov, ktorí by chceli prejsť do Poľska, sa podarilo chytiť Fischerovho učeníka Jána. Ostatným, aj Fischerovi sa podarilo prejsť cez hranice do Krakova. Uväzneného Jána vyšetrovali. Priznal sa, že ho Fischer používal ako pomocného kazateľa a posielal ho do Smolníka, Švedlára aj iných miest, aby získal ďalších prívržencov.

Ján pri výsluchu vypovedal, že na Morave má byť veľké stretnutie bratov novokrstencov, z ktorého chcú vyslať misionárov do rôznych krajín. Z tohto vidíme vážne úsilie anabaptistov šíriť evanjelium, a tým brať vážne Ježišove slová: „ísť do všetkých končín zeme.“¹⁰⁷

V tom vidíme rozdiel od umiernených evanjelikov, ktorí väčšinou rozmýšľali zaujať farnosť, v ktorej potom slúžili. Anabaptisti zakladali komunity, z ktorých vysielali služobníkov do ďalšej práce, aby založili spoločenstvo bratov na inom mieste.

Učenie Ján bol odsúdený ako kacír pre šírenie heretického učenia a popravili ho

106Ratkoš, P.: Počiatky novokrstenectva na Slovensku, Historický časopis V, 1957, str. 195
107 Mt 28: 19-20

obesením na šibenici koncom februára roku 1530.

Na životnom príbehu Jána vidíme, že vo Švedlári dané sľuby nasledovať Fischera až po smrť vedeli novokrstenci vziať naozaj vážne. Ján bol zbehlý, vyučený Fischerov učeník, ktorý pre svoju osobnú vieru v Ježiša Krista bol radšej ochotný podstúpiť smrť, ako zradiť svoju vieru.

Vyšetrovanie v tomto období sa určite nezaobišlo bez fyzického týrania, Jána to však nezlomilo v jeho presvedčení. Fischer aj s ostatnými z Krakova, odišiel na Moravu, kde pôsobili moravskí novokrstenci.

V Levoči zomrel miestny farár Šebastian Henckel a nahradil ho novozvolený Juraj Moller, ktorého sme zvlášť spomínali pri prebudení v Levoči. Ukázal sa ako nepriateľ ako luteranizmu, tak aj novokrstenectva, ktorý mal od roku 1530 po náhlej smrti richtára Gregora Milda voľnú ruku v potláčaní anabaptizmu.

Posol, ktorý niesol správu o smrti kapitána Spišského hradu Krištofa Pernera kráľovi, na spiatocnej ceste 15. septembra oznámil mestskej rade v Levoči o Andrejovi Fischerovi, že známy heretik je na Morave veľmi vážený a že celá Morava je novokrstenecká.

Táto správa bola pre novokrstencov v Levoči určite veľkým povzbudením a pravdepodobne formovala aj verejnú mienku pre nastávajúce udalosti. Zároveň pozorujeme, že medzi novokrstencami existovala určitá informovanosť a prepojenosť, keďže Fischera na Morave poznali. Pravdepodobne to má súvis s jeho činnosťou v Nemecku pred príchodom na Spiš, o ktorej veľa nevieme a vodcami anabaptistických vedúcich na Morave pochádzajúcich tiež z Nemecka.

Počas Fischerovej neprítomnosti na Spiši stále pokračovalo prenasledovanie a utlačanie anabaptistov v rokoch 1530 až 1531. Prebudenie pretrvávalo aj napriek tlakom feudálnej vrchnosti a katolíckeho kléru.

V Levoči boli po smrti richtára Gregora Milda z mestskej rady vylúčení ochrancovia anabaptistov Peter Gütlich a Peter Müntzer, čo v meste oslabilo ich vplyv a verejné účinkovanie.

O dianí vo Švedlári v tomto čase máme len jednu správu, a to záznam o vdove Martina Messerschmidta. V roku 1533 žiadala levočskú mestskú radu o predaj nehnuteľnosti z dôvodu, že jej manžel po smrti zanechal veľké dlžoby, keď „vyšše dvoch rokov márnili majetok, cennosti a peniaze s neviestkami vo Švedlári“.¹⁰⁸

Z novokrsteneckého pohľadu sa toto tvrdenie dá vysvetliť učením, že muž môže opustiť neveriacu manželku, keď s ním nechce žiť a keď to schváli novokrstenecká obec.

¹⁰⁸Ratkoš, P.: Počiatky novokrstenectva na Slovensku, Historický časopis V, 1957, str. 196

Teda Martin Messerschidt odišiel z Levoče do Švedlára a tam žil v novokrsteneckej komunite, kam priniesol aj časť svojho majetku k spoločnému užívaniu kresťanského spoločenstva.

Z časového rozmedzia správy vidíme, že vo Švedlári kresťanská obec anabaptistov fungovala podľa zásad a učenia Andreja Fischera aj v jeho neprítomnosti.

Prekvapivá udalosť sa udiala v roku 1532 v Levoči, keď bol mestskou radou za miestneho kazateľa zvolený práve Andrej Fischer, ktorý prišiel z Moravy opäť na Spiš. Okolnosti jeho zvolenia radou nie sú známe, snád' len informácie o jeho popularite a vážnosti na Morave ovplyvnili verejnú mienku o ňom.

Taktiež nemáme známe osoby v zastupiteľstve Levoče, ktoré by hájili záujmy anabaptistov, preto bolo jeho zvolenie za kazateľa pozoruhodným, neočakávaným zvratom v postojiestskej rady. Možno by sme predpokladali, že sa skôr objaví vo Švedlári, kde mal väčšie zázemie podporovateľov.

Levočský farár Moller, ktorý verejne presadzoval prenasledovanie anabaptistov, sa teraz s nevôľou musel dívať, ako Andrej Fischer káže verejne v levočskom kostole pre celé mesto.

Z toho vidíme, že Fischer sa vedel pevne chytiť každej životnej výzvy, aby mohol kázať evanjelium. Podobne, ako sa vedel v Sabinove postaviť výzvam, tak to urobil aj teraz v Levoči. Z toho vidíme jeho húževnatosť, neoblomnosť a na mieste, kde ho chceli zničiť a poraziť sa vedel obdivujúco postaviť svojim protivníkom.

Pobyt na Morave mal určite vplyv na Andreja Fischera. Už to, že prijal verejnú funkciu ako miestny kazateľ, môže znamenať prehodnotenie a upustenie z určitých radikálnych postojov a prechod na umiernenejšiu formu anabaptizmu alebo novú taktiku získania vplyvu na väčšiu masu verejnosti cez oficiálnu, úradom potvrdenú funkciu kazateľa, k čomu mohol dospieť zo získaných skúseností od anabaptistov z Nemecka, s ktorými sa stretol na Morave.

Farár Juraj Moller sa s nevôľou prizeral na dianie v Levoči a čakal na príležitosť zadať príčinu, pre ktorú by sa Fischera zbavil. Na druhej strane, Fischer možno predpokladal, že si nakloní Levočanov, aj mestskú radu, ako sa mu to podarilo v Sabinove.

Počas obeda na fare v prvú adventnú nedeľu Moller pravdepodobne niečím vyprovokoval Fischera, ktorý ho pourážal aj s jeho gazdinou. Moller sa kôli tomu sťažoval mestskej rade.

11. augusta 1532 počas Fischerovej kázne zrazu zazneli poplašné zvony, pre ktoré ľudia vybehli z kostola, za čo ich kazateľ pourážal z kazateľnice, že sú ignorantí a

hlupáci.¹⁰⁹ Na základe týchto dvoch udalostí musel Fischer opustiť mesto, lebo ho levočská rada zbavila úradu. Z toho vidíme, že tak ako vedel vášnivo kázať, tak vedel niekedy aj prudko jednať, čo mu nie vždy bolo na osoh.

Fischer musel na Vianoce roku 1532 opustiť Levoču a pravdepodobne sa zdržiaval v Gemeri a v Spišskej Novej Vsi. Z nariadenia kapitána 13 spišských miest v poľskom zálahu - Petra Kmita - proti novokrstencom, ktorí v týchto mestách vyvíjajú agitačnú činnosť, prišiel Fischer aj so svojimi druhmi do Švedlára pod ochranou rytiera Františka Bebeka. Ten sľúbil Fischerovi pomoc.

Od septembra Fischer budoval novokrsteneckú komunitu vo Švedlári. V lete 1534 Fischer opustil Švedlár pre narastajúce nebezpečie zatknutia. Cez Jakuba Bubbeyasa ako sprostredkovateľa sa snažil vybaviť si miesto kazateľa v Banskej Štiavnici. Zatiaľ prijal miesto kazateľa v Spišských Vlachoch, kým sa nevyrieši jeho podmienka „slobodného kázania Božieho slova“, ktorá vyplývala z listu Jakuba Tairczera do Banskej Štiavnice, ktorý bol druhým Fischerovým sprostredkovateľom.

Nakoniec sa Fischer do Štiavnice nedostal pre prekazenie plánov banskobystrickým farárom Antonom Filadelphusom, ktorý v Bystrici z kazateľnice verejne útočil proti Fischerovi a anabaptistom. Nám je známy už zo sporu, keď bol farárom v Sabinove.

Fischer pre neistú pôdu v Banskej Bystrici nenastúpil do Banskej Štiavnice, ale radšej odišiel načas do mikulovského panstva na Morave, v obci Veštonice, k Leonardovi z Lichtensteinu. Tu sa cítil bezpečne, čo vidieť z jeho listu mestskej rade v Banskej Bystrici, v ktorom žiada Philadelphusa, aby prišiel na Moravu k mikulovskému zemepánovi vysvetliť si v slobodnom dišpute vieroučné náhľady. Navrhol, že aj on môže prísť do Banskej Bystrice, ak mu dá mestská rada potvrdenie na ochranu a záruky od moravských hraníc. Mestskej rade vytkol terorizovanie svojich kazateľov s vyhrážkami mučenia a smrti, čo je dôvodom, prečo majú v Bystrici nevzdelaných kňazov.¹¹⁰

Z výzvy Philadelphusovi vyplýva, že Fischer bol otvorený podľa Božieho slova korigovať svoje názory. Naopak, svoj rešpekt k Biblii ako k zvrchovanej autorite, ku ktorej treba podriaďovať osobné presvedčenie a život, kládol za vzor aj iným.

Z listu je zrejماً Fischerova obava z bezpečnosti v okolí Bystrice a asi hlavný dôvod, prečo nenastúpil na miesto štiavnického kazateľa.

V roku 1536 sa Fischer objavil opäť na Spiši vo Výbornej, ako miestny farár. Tu sa Fischer cítil bezpečne pre nariadenie Hieronima Laskino, ktorý bol na strane Jána

109Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 98
110Ratkoš, P.: Počiatky novokrstenectva na Slovensku, Historický časopis V, 1957, str. 198

Zápoľského. Nariadenie umožňovalo slobodne sa nast'ahovať všetkým novokrstencom do Kežmarku, čo mnoho ľudí využilo.

Andrej Fischer prijatím miesta farára pravdepodobne prešiel k miernejšiemu prúdu anabaptistov, ktorí uznávali svetskú vládu. Fischer sa po usadení na fare vo Výbornej, hoci mal už okolo 56 rokov, rozhodol oženiť. O osude jeho druhej manželky, s ktorou sa oženil vo Švedlári, nemáme informácie. Keďže sa rozhodol tretíkrát oženiť, predpokladá sa, že medzičasom zomrela.

Najprv si chcel zobrať za ženu istú vdovu z Levoče, anabaptistku s tromi deťmi. Mestská rada a spišský prepošť Horváth to však prekazili, preto si zobral mladé dievča z Banskej Štiavnice. V Kežmarku ich zosobášil Juraj Leudischer, ktorý poznal Fischera pravdepodobne ešte z čias, keď bol chytený ako kupec v Levoči v roku 1529.¹¹¹

Pravdepodobne sa zblížili a Leudischer, ktorý bol sám v Levoči prenasledovaný, vedel Fischera pochopiť a ujať sa ho.

Fischer aj naďalej podnikal návštevy z fary vo Výbornej do novokrsteneckých skupín na Spiši, kam chodil kázať. Pravdepodobne vo Švedlári, ktorý je v blízkosti Gemera, bol chytený vojakmi gemerského župana Františka Bebeka, ktorý vystupoval ako ochranca reformácie. V roku 1540 ho dal tento oligarcha zhodiť z bašty Krásnej Hôrky.¹¹²

Nevieme dôvod, prečo tak feudál Bebek urobil, keď ešte nedávno, v roku 1533 pri pobyte vo Švedlári, bol Fischerovým ochrancom. Pravdepodobne si chcel získať priazeň kráľa Ferdinanda I., prípadne sa stal vyhraneným luteránom.

Andrej Fischer svojím životom aj martírskou smrťou dokázal oddanosť pravdám Božieho slova. Jeho životný príbeh v mnohom pripomína životy Ježišových učeníkov a apoštola Pavla.

Ničím sa nedal zastrašiť a celý svoj život nehľadal svoje výhody a pohodlie, ale pre evanjelium bol ochotný vzdať sa všetkého a nasledovať videnie veľkého poslania, obrátenia ľudí k Ježišovi Kristovi.

Keď ho prenasledovali v jednom meste, utiekol do druhého, bol vytrvalý a v hlásaní evanjelia sa nezastavil. Je nám príkladom v nasledovaní viery. Pohanenie Kristovo vedel zobrať na seba a nepoľavil v zmiernení prijatých právd, aby sa vyhol prenasledovaniu. Bol pripravený postaviť sa protivníkom v priamej dišpute, odpovedal na výzvy, ktoré stáli pred ním. Až do konca vytrval vo viere a bol príkladom pre svojich nasledovateľov.

¹¹¹Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 96

¹¹²Hajduk, A.: Dejiny ECAV na Slovensku v rokoch 1517 – 1610, str. 22

3.3. *Juraj Leudischer*

Pôvodne vyučený kožušník a krajčír, Levočan Juraj Leudischer sa prihlásil na štúdium teológie na Jagelonskej univerzite v Krakove. Po vyštudovaní univerzity pôsobil určitý čas ako učiteľ pravdepodobne niekde v Košiciach.¹¹³

V roku 1522 bol v Budíne vysvätený za rímsko-katolíckeho kňaza a primície mal vo svojom rodnom meste v Levoči. Určitý čas tu pôsobil ako kaplán ešte za pôsobenia farára Jána Henckla. Chalupecký uvádza, že Juraj Leudischer mal otca Teofila a je možné, že bol bratrancom Jána Henckla, vyplývajúc z mena jeho strýka Juraja.¹¹⁴

Keď bol v Levoči farárom Šebastián Henckel, Leudischer bol jeho kaplánom. V roku 1527 vyšiel najavo jeho vzťah s vydatou Levočankou. Kvôli tomu musel Levoču opustiť a určitý krátky čas bol diakonom v Strážach pod Tatrami.¹¹⁵

Potom odišiel do Vratislavy, kde sa oženil práve so spomínanou levočankou. Z toho vidíme, že v tomto čase už Leudischer prijal reformačné myšlienky, lebo ako kňaz sa oženil. Vzdal sa katolíckeho kňazstva a stal sa kupcom. V roku 1529 sa vrátil do Levoče, kde ho spoznali a zatkli na trhu. Aj keď sa ako kupec hájil pred odsúdením, že už nie je kňazom, pred odsúdením z kacírstva a cudzoložstva ho pravdepodobne zachránilo práve príbuzenstvo s farárom Šebastiánom Hencklom.¹¹⁶

Z Levoče odišiel Leudischer do Kežmarku, ktorý bol orientovaný na Jána Zápoľského. Tým mu nehrozilo prenasledovanie od Levočanov. V Kežmarku ho prijali a v roku 1530 bol mestskou radou zvolený za miestneho farára a dňa 26. septembra 1531 prevzal inventár fary.¹¹⁷ Dvanásť rokov pôsobil v tejto pozícii a považuje sa za prvého evanjelického farára v Kežmarku.

Ešte v roku Leudischerovho nástupu sa sťažoval levočský farár Moller, ktorý bol seniorom bratstva 24 spišských farárov u spišského prepošta Horvátha, aby nedovolil jeho účinkovanie v Kežmarku. Keďže Leudischer bol pod ochranou prívržencov Jána Zápoľského, spišský prepošt okrem sťažnosti nemohol do veci viacej zasiahnuť a celá záležitosť poslúžila viac na šírenie myšlienok reformácie v Levoči a okolí.¹¹⁸

Leudischer hneď po nástupe na faru zrušil omšu, Večeru Pánovu vysluhoval pod

113Malovcová, B.: Vznik a vývoj evanjelickej a v. cirkevnej správy na Spiši do polovice 20. storočia, Rigorózná práca FKUK, Bratislava 2005, str. 19

114Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 94

115Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 85

116Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 96

117Baráthová, N.: Svedkovia ťažkých dôb, Východný dištrikt ECAV na Slovensku 1997, str.10

118Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 98

obojím a popieral učenie o transsubstancii. Modlitby a prímluvy ku svätým vyhlásil za zbytočné. Zrušil pôsty a ušnú spoveď.

Veselý definuje Leudischera už na ten čas, ako teologicky vyhranenú osobnosť, ktorý sa nepokladal za kňaza, ale za služobníka Slova Božieho.¹¹⁹

Príchodom Leudischera aj kežmarská škola dosiahla nový charakter a prešla významnou zmenou. Jednoznačne nadobúda evanjelický ráz.¹²⁰

Po smrti Jána Zápoľského Leudischer v roku 1542 opustil Kežmarok z obavy o svoju bezpečnosť. Plánoval odísť do Rožňavy, ale nenašiel tam zázemie a ochranu, ktorú našiel u Görgeyovcov, a preto sa usadil v Toporci pod ich ochranou. Z Toporca bol povolaný za farára do Ľubice.

Levočský farár, už spomínaný Moller, ako senior Bratstva 24 kráľovských farárov, keďže Ľubica spadala do tohto bratstva, zamedzil Leudischerovmu účinkovaniu v Ľubici. Kvôli tomu dokonca spišský prepošť Ján Horváth vydal v roku 1542 ostrý obežník proti luteránom. Odpor proti luteránom ukazuje zjavne, že reformácia sa plošne začala ujímať.

Leudischer po neúspechu ujať sa pozície farára v Ľubici, v roku 1547 z Toporca prejavil záujem o miesto farára v Mlynici za podpory Juraja Pauschera, kapitána Spišského hradu, pod ktorého panstvo Mlynica patrila.¹²¹

Mlynický farár Tomáš prijal ponuku miesta v Spišskej Sobote. V Mlynici sa tak uvoľnilo miesto, ktoré viacerí pozvaní farári odmietli a prijal ho práve Leudischer.

Keďže Mlynica patrila do Bratstva 24 kráľovských farárov, opäť sa pozdvihla vlna protestov proti Leudischerovi, tentokrát od farára z Popradu, Antona Toppercera, z Veľkej od farára Krištofa a zo Spišskej Soboty od farára Tomáša. Tentokrát protesty nepomohli a Leudischer zaujal miesto farára v Mlynici, čím sa práve cez neho šírila reformácia aj v spomínanom bratstve farárov.¹²²

Leudischer mal veľký vplyv na ostatných farárov, pretože Bratstvo 24 kráľovských farárov sa v roku 1547 stretlo už na zasadnutí práve v Mlynici u Leudischera.

Od tohto roku bratstvo farárov zaznamenalo obrat na reformáciu.

Leudischer prispel významným podielom k prebudeniu v danom regióne. Každý kupec, obchodník či remeselník, ktorý už od roku 1531 prechádzal Kežmarkom, musel rozoznať, že atmosféra v meste je odlišná, slobodnejšia, ľudia mohli verejne rozprávať o

119Veselý, D.: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998 str. 40

120Sedlák, I.: Kežmarské Lýceum, str. 70

121Malovcová, B.: Vznik a vývoj evanjelickej a v. cirkevnej správy na Spiši do polovice 20. storočia, Rigorózná práca FKUK, Bratislava 2005, str. 20

122Chalupecký, I.: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999, str. 85

svojej viere a nemuseli sa obávať prenasledovania ako v tom čase v iných spišských mestách.

V Kežmarku nebola nenávisť voči anabaptistom, čo môžeme pripísať k dobrým dôsledkom Lendisčerovho kázania, keďže Hieronim Laski im povolil slobodné nast'ahovanie sa do mesta. Nemáme žiadny záznam sporov v Kežmarku ohľadne anabaptistov, ktorí sa tu usadili.

Leudischer preukázal, že novokrstencov nepovažoval za nepriateľov ako iní evanjelickí kňazi aj tým, že zosobášil Andreja Fischera.

Z toho vidíme, že nekonal z predsudkov, ale snažil sa podriadiť autorite Božieho slova. Jeho celkový vplyv poslúžil k tomu, aby sa aj ostatné ešte katolícke mestá a obce pridali na stranu reformácie a obrátili sa od modloslužby.

Záver

Na záver by sme zhrnuli získané poznatky.

Reformačné zmeny na Spiši prebiehali vo veľmi zložitej politickej aj hospodárskej dobe. Hlad, mor, vojny sužovali túto oblasť. Stredoveké skostnatelé náboženstvo nevedelo priniesť ľuďom nádej a povzbudenie. Od rímskej viery, náboženstva, ktoré sa osvedčilo ako mŕtve, sa odvrátili na Spiši masy ľudí.

Z opísaných zmienok v mestách vidíme, že na temer sto rokov sa celý Spiš obrátil k živej viere v evanjelium a zavrhol modloslužbu rímskej cirkvi. Snáď len Podolíneec na celom Spiši ostal verný katolicizmu, všade inde nebolo ani katolíckeho kňaza, lebo sa buď obrátili, alebo vymreli a mestá si povolali za farárov novú generáciu vyštudovaných reformne zmýšľajúcich evanjelikálnych kňazov.

Rozvinula sa vzdelanosť ľudí práve cez novovzniknuté evanjelické školy, ktorých kvalita lákala študentov zo širokého okolia a poskytla im dobrú možnosť v ďalšom štúdiu na európskych univerzitách. Aj kreativita ľudí sa posilnila v remeslách, tvorivosti, podnikaní a následnom rozvoji miest aj celého regiónu.

Štatistiky uvádzajú ešte v začiatku 18. storočia počet evanjelikov ku katolíkom v pomere osemdesiat ku dvadsiatim percentám v priemere a počet katolíkov len pozvoľne stúpala skrze rekatolizáciu šírenú štátnou mocou.

Prvá generácia reformátorov urobila pioniersku prácu v prelomení bariér stojacich proti evanjeliu.

Z troch osobností, ktorými sme sa v tejto práci zaoberali, môžeme vidieť rôzne nasadenie pre evanjelium, ich odlišnosti a zároveň ich spoločný cieľ: pozdvihnúť duchovno-morálnu kvalitu spoločnosti. Všetci traja naši reformátori boli nemeckého pôvodu, vzdelaní ľudia s európskym rozhľadom. Všetci traja osobne hľadali živý vzťah s Bohom a pôvodne boli rímskokatolíckymi kňazmi. Podľa svojho vtedajšieho chápania Božieho slova dokázali zasiahnuť svoju generáciu evanjelím.

Ján Henckel pôsobil v Levoči od roku 1514 do roku 1522, takže ho môžeme nazvať „pripravovateľom reformácie na Spiši“. Voči konzervatívnym Levočanom-katolíkom, ako prvý z kazateľnice šíril humanistické myšlienky, ktoré pripravovali celú spoločnosť na zmeny, ktoré mali nastať. U všetkých Levočanov bol veľmi obľúbený, čo znamená, že ich vedel zaujať a posilniť v osobnom hľadaní Boha. Tým ako prvý zohral dôležitú pozitívnu historickú úlohu na Spiši. Jeho účinkovanie na kráľovskom dvore v službách kráľovnej sme podrobne prebrali, ale to už nemalo podstatný vplyv na dianie na Spiši. Vynára sa pri ňom otázka, že keby bol rozhodnejšie zastával reformačné záujmy na

kráľovskom dvore, tak mohol významnejšie pomôcť reformačným cieľom. Na druhej strane by to znamenalo väčšie prenasledovanie a oddelenie sa od katolicizmu, čo Henckel vedel prekonať.

Po ňom priam súčasne vystúpia na scénu dvaja radikálni, už jasne vyprofilovaní reformátori, ktorí boli ochotní pre evanjelizačnú prácu podstúpiť konflikty, nenávisť katolíckeho kléru aj nebezpečie štátnej moci v každodennom boji viery.

Juraj Leudischer sa dostal na pozíciu farára pod ochranou mesta Kežmarok, a tak mohol slobodne šíriť zvesť evanjelia a vplývať na ľudí už od roku 1530, čo prinášalo okamžite veľké výsledky v prebudení mesta. Celé mesto sa obrátilo od katolicizmu a postavilo sa na stranu reformácie. Zároveň všetci kupci a remeselníci prechádzajúci Kežmarkom z celého Spiša mohli pocítiť slobodnú atmosféru mesta a tak šíriť prebudenie do okolia. Z toho vidíme, že náboženská sloboda je veľmi dôležitá pre šírenie evanjelia, preto nás apoštol Pavol nie náhodou pobáda k modlitbe za ľudí v moci postavených, aby Božia práca nemala prekážky.¹²³

Najviac sme sa v tejto práci zaoberali životným príbehom a zápasmi viery Andreja Fischera. Pre dôsledné zachovávanie Božieho slova mal najviac protirečení a prenasledovania. Hlásanie Kráľovstva Božieho bolo pre neho dôležitejšie ako vlastný život. S obrovským nasadením slúžil evanjeliu, ale aj najviac zažil Božiu prítomnosť, dynamické prebudenie v Levoči a hlavne vo Švedlári, keď v priebehu niekoľkých mesiacov vedel osloviť a priviesť k obráteniu masy. Svoju službu konal počas neustáleno prenasledovania a kdekoľvek prišiel, prebudenie išlo s ním. Celý život bojoval dobrý boj viery a aj svojou martírskou smrťou potvrdil istotu pravdy, ktorej uveril.

Nech je nám všetkým príkladom a povzbudením v zápase evanjelia za našu generáciu, aby prišli k spaseniu skrze milosť Ježiša Krista Nazaretského.

... želáme si, aby jeden každý z vás dokazoval tú istú snahu na plnosť nádeje do konca, aby ste nezleniveli, ale aby ste nasledovali tých, ktorí vierou a zhovievavosťou dedia zaslúbenia.

Žid 6:11-12

---

123 1Tim 2:1-2

Zoznam použitej literatúry

Baráthová, Nora: Svedkovia ťažkých dôb, Východný dištrikt ECAV na Slovensku 1997.

Baráthová, Nora: Vzťah obyvateľov Kežmarku k Poľsku, Novoveké dejiny Spiša, III. Sekcia.

Bodnárová, Miloslava: Spišský rodák Ján Henckel, Spiš v kontinuite času, Zostavil: Peter Švorc, Prešov – Bratislava – Wien 1995.

Bodnárová, Miloslava: Ján Henckel a počiatky reformácie v Uhorsku, Pohľady do minulosti, Zborník prednášok z histórie, Zostavila: Mária Novotná, Levoča 2004.

Felber, Róbert: Levoča a kolie, Košice 1971, ISBN 83-003-71.

Griger, Michal: Náboženské pomery v Spišskej Belej, Z minulosti Spišskej Belej, Ročenka mesta Spišská Belá, IV. ročník, 1998.

Hajduk, Andrej: Všeobecné cirkevné dejiny, Od začiatku cirkvi po Lutherovu reformáciu, Evanjelická bohoslovecká fakulta UK v Bratislave, 1999.

Hajduk, Andrej: Dejiny ECAV na Slovensku v rokoch 1517 – 1610.

Hanes, Pavel: Dejiny kresťanstva, Banská Bystrica 1998, ISBN 80-88945-01-1.

Chalupecký, Ivan: Dejiny Popradu, Košice 1995, ISBN 80-88828-12-0.

Chalupecký, Ivan: Spoločenský a duchovný život Levoče v prvej polovici 16. storočia, Z minulosti Spiša, Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči, V. - VI. ročník, Levoča 1999.

Chalupecký, Ivan: 700 ročná Tvarožná, Tvarožná 1971.

Chalupecký, Ivan: Huncovce v stredoveku, Huncovce v zrkadle času, zostavovateľ: Vladimír Labuda, ISBN 80-88903-88-2, Kežmarok 2006.

Chalupecký, Ivan: Spišská Nová Ves a okolie, Východoslovenské vydavateľstvo Košice 1971.

Javorská, Darina, Kolárová, Zuzana, Malovcová, Božena: Veľká 1268 – 1998, ISBN 80-968028-5-2, Poprad 1998.

Kollárová, Zuzana, Malovcová, Božena: Švábovce v toku dejín 1278-1998, Švábovce 1998, ISBN 80-967795-7-5.

Kollárová, Zuzana,: Dáma menom Immaculata, Popradčan, Mesačník obyvateľov mesta Poprad, Máj 2006.

Kollárová, Zuzana, Malovcová, Božena: Stráže – známe, neznáme, Poprad – Stráže 2001, ISBN 80-968556-8-9.

Kvačala, Ján: Dejiny reformácie na Slovensku, Tranoscius v Liptovskom Mikuláši 1935.

Malovcová, Božena a kolektív: Minulosť a súčasnosť Krížovej Vsi, Krížová Ves 2002, ISBN 80-968814-9-3.

Malovcová, Božena: Vznik a vývoj evanjelickej a v. cirkevnej správy na Spiši do polovice 20. storočia, Rigorózná práca FKUK, Bratislava 2005.

Mrva, Ivan: Územie Spiša a boj o uhorskú korunu medzi Ferdinandom Habsurským a Jánom Zápoľským, Novoveké dejiny Spiša, III. Sekcia.

Ratkoš, Peter: Počiatky novokrstenectva na Slovensku, Historický časopis V, 1957.

Roth, a kol.: Z dejín obce Jánovce, Popradská tlačiareň 1997, ISBN 80-967774-8-3.

Sedlák, Imrich: Kežmarské Lyceum.

Skladany, Marián: Spiš v slovensko-poľských hospodárskych stykoch v 15.-16. storočí, Novoveké dejiny Spiša, III. sekcia.

Solárik, Viliam: Dejiny evanjelickej cirkvi v Matejovciach, Marián Soják a kol. Kapitoly z dejín Matejoviec, Poprad – Matejvce 2001, ISBN 80—968579-0-8.

Sopko, Július: Sperfoglova kronika, Kroniky stredovekého Slovenska, Budmerice 1995, ISBN 80-85501-06-6.

Sopko, Július: Kronika Levočského richtára Sperfogla, Kroniky stredovekého Slovenska, Budmerice 1995, ISBN 80-85501-06-6.

Veselý, Daniel: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1998.

Vojtas, Jozef: Hrad Stará Ľubovňa, Východoslovenské vydavateľstvo 1969.

Žifčák, František a kol.: Lučivná 1321-1996, Lučivná 1996, ISBN 80-967560-4-4.

Žifčák, František: Spišská šľachta vo svetle súpisov zo 16.-19. storočia, Novoveké dejiny Spiša, III. sekcia.

Žifčák, František: Huncovce v nepokojných časoch, Huncovce v zrkadle času, zostavovateľ: Vladimír Labuda, ISBN 80-88903-88-2, Kežmarok 2006.

Podtatranské noviny číslo 21/23 5.2006, Z minulosti pytliactva v tatranskej oblasti (1).

Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990), II. zväzok E – J, Matica slovenská, Martin 1997.

www.ecavkk.szm.sk/ História Ecav Kežmarok

www.kezmarok.com/Historia_mesta_Kezmarok/ Stručný pohľad do histórie spišskej stolice, Kováč D. a kol.

www.kezmarok.com/Historiamesta/ Spory Kežmarku s Levočou, Nora Baráthová.

www.mestoSNV.sk/ informácie o meste / história mesta / 16. storočie / zavedenie reformačných myšlienok.

www.mestoSNV.sk/ informácie o meste / história mesta / 15. storočie / SNV v zálohe poľského kráľa.

www.spiskabela.sk/ o meste / história mesta.

Prílohy

Príloha: 1 Mapa Spiša

Príloha: 2 Spišská stolica

Príloha: 3 Mandát Ferdinanda I. z 27.12.1546 proti luteránom a anabaptistom v Spišskej župe (Štátny archív Levoča, SŽ, 286/1546).

V dôsledku tohto protireformačného zákona zástupcovia Pentapolitany predložili kráľovským komisárom na obranu evanjelických zborov vyznanie viery: Confessio Pentapolitana. Komisári vyznanie viery prijali a v roku 1558 ho potvrdil aj samotný kráľ Ferdinand I. a ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh.¹²⁴

Príloha: 4 Spišský hrad

Príloha: 5 Detail mapy Spiša zo začiatku 19. storočia

Príloha: 6 Detail krajovej mapy Spiša z diela Mateja Bela (r.1723)

Príloha: 7 Výdavky Huncovčanov na vydržiavanie Kuruckého vojska v roku 1683.

Príloha: 8 Prehľad Spišských obcí a sídel

Do miestneho registra sú zaradené všetky spišské obce podľa stavu v roku 1929. Ich názvy sú uvedené tak ako sa vtedy používali v slovenskom, nemeckom a maďarskom jazyku. Spracované podľa: Jasper, E. - Hanousek, K.: Administratívne rozdelenie a menoslov obcí Slovenska, Bratislava 1929; Deutsche Ortsnamen in der Slowakei, Stuttgart 1974; Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 1992. Bratislava 1994.

---

¹²⁴Malovcová, B.: Vznik a vývoj evanjelickej a. v. cirkevnej správy na Spiši do polovice 20. storočia, Rigorózna práca FKUK, Bratislava 2005, str. 17